NEMZETI NŐNEVELÉS.

XI. ÉVFOLYAM. 1890. ÁPRILIS. IV. FÜZET.

TÖRVÉNYJAVASLAT A KISDEDÓVÁSRÓL.

A jövő hó 20-án lesz évfordulója annak, hogy gróf Csáky Albin, vallás- és közokt. miniszterünk programmbeszédében kijelentette, hogy «minden épület szilárdsága attól függ, hogy elég biztos-e, elég mélyen van-e a talajba fektetve. Azért alúlról kezdve első sorban — úgymond — felemlítem a kisdedóvás ügyét, melylyel a törvényhozás aránylag keveset foglalkozott, és mely mégis, mint az oktatási, nevelési, közegészségi és igen nagy fontosságú nemzeti érdekeknek góczpontja, mindig kiváló gondot és figyelmet érdemel. Jobb és nagyobb szukreszczencziát kell nevelnünk, hogy egyszer számosabbak és jobbak legyünk s azért már a kisdedeket kell gondozás alá vennünk».

A kisdedóvás érdekében teendő kormányintézkedések szükséges volta a törvényhozás előtt — ezzel a nyilatkozattal be volt igazolva. A mit évek hosszú során sürgetett, egy lelkes egyesület, annak teljesítését a miniszter kilátásba helyezte. És gróf Csáky ez úttal is dokumentálta, hogy ő nem a frázisok embere. A mit megigér, azt, ha csak teheti, megteszi. A kisdedóvás ügyének általános rendezése is nem sokára be fog következni, mert az erre vonatkozó törvényjavaslat a miniszteriumban elkészült.

Azt hiszem, hogy nem végzek fölösleges munkát, ha ismertetni fogom a javaslat főbb részeit, valamint azokat a nevezetesebb mozzanatokat, a melyek a javaslat megvitatása alkalmával az ez évben egybehivott értekezlet tárgyalásai során felmerültek.

A javaslat a kisdedóvást *kötelezőnek*, tehát kényszerítő jellegűnek konstatálja. Vagyis a 3—6 éves gyermekeket szülőik, ha azokat otthon kellő gondozásban nem részesítik, kötelesek lesznek óvodákba járatni. Azok a szülők, a kik e tekintetben mulasztással vádolhatók, pénzbüntetéssel (10—50 kr.) fognak súlytatni.

A kisdedóvás *feladata* leend a 3—6 éves gyermekeket egyfelől ápolás és gondozás által a szülők távollétében érhető veszélyektől megóvni, másfelől rendre és tisztaságra való szoktatás és ügyességüknek s érzelmüknek, valamint kedélyüknek korukhoz mért fejlesztése és nemesítése által szellemi és erkölcsi fejlődésükben elősegíteni. Erre a czélra szolgálnak: *a)* képesített *óvónők* (kivételesen óvók) vezetése alatt álló *kisdedóvodák; b)* erkölcsileg és érzelmileg alkalmas *dajkák* gondozása alatt álló, s az egész éven át vagy csak a nyári hónapokban fenntartott *menedékházak.*

A kisdedóvodák és menedékházak *épületei* és *berendezése* tekintetében megkivántatik, hogy azok egészséges, lehetőleg tűzmentes helyeken építendők, és a gyermekek maximális létszámához (80) mérten, minden gyermekre 1 □ m. tért számítva, elegendő számú tágas, világos és könnyen szellőztethető, kellően felszerelt szobákkal s a szabadban alkalmas, *befásított játszóterekkel* rendelkezzenek.

A testi gondozás mellett a gyermekeket *imára, értelmes beszédre* és *énekre* kell oktatni s e mellett könnyű kerti, kézi *munkával, testgyakorlással* és *játékkal* kell foglalkoztatni. Azoknál az óvodáknál, a hol a gyermekek anyanyelve nem a magyar, az öt éves gyermekek *a magyar nyelv tanítására előkészítendők.* E végre foglalkoztatás közben a legszükségesebb szókészlet megszerzendő.

Az ideiglenes, *nyári menedékházak* czélja leginkább a gyermekek testi gondozása lévén, azokban csak az ápolás és játék honosítandó meg. A menedékházakban az iránt is kell intézkedni, hogy a kisebb, egy éves gyermekek is felvehetők legyenek és ez által az annyira szükséges *ápoldák* (crêches) némileg pótolva legyenek.

A kisdedóvodák és menedékházak kora reggeltől estig nyitva fognak tartatni. Szünnapok: a vasár- és ünnepnapok és évközben, a téli időben az egy havi nagy szünidő.

A kisdedóvodákban csakis *okleveles óvók* alkalmazhatók. Külföldi oklevél nosztrifikálandó. A magán óvodák kivételével, minden más jellegű intézetnél az óvók élethossziglan alkalmazandók legalább 300 frt fizetés és szabad lakás mellett. Elmozdításuk csak fegyelmi úton lehet eszközölhető. A menedékházak vezetésére *daj-*

kák alkalmazhatók, a kik képességüket valamely óvóképezdében, vagy az illető tanfelügyelő előtt vizsgálattal igazolták. A dajka évi fizetése legalább 120 frtban állapítandó meg.

Kisdedóvodákat és menedékházakat *felállíthatnak* az állam, a községek, hitfelekezetek, jogi személyek (egyletek, vállalatok) és magán egyének. Az óvodák felállítási *kötelezettsége* javasoltatik *a)* minden törvényhatósági joggal biró városra, *b)* minden községre, melynek állami egyenes adója a 15,000 forintot meghaladja, feltéve, hogy legalább 50 olyan gyermek van az illető városban vagy községben, a kik óvodai gondozásra vannak utalva. — A 10—15,000 frt áll. egyenes adót fizető községek menedékházak, az ennél kevesebb adóval megterhelt községek pedig nyári menedékházak felállítására fognak köteleztetni, a mennyiben 50, illetőleg ez utóbbi helyeken 15 gondozásban nem részesülő gyermek találtatik.

Az óvodák és menedékházak *fenntartására* az egyenes állami adók három százalékát megnem haladható pótadó vethető ki. A hol menedékházak vannak, ott az óvodákba járó gyermekektől mérsékelt díj szedhető. A falusi iskolaépületek a nyári időben menedékházaknak használhatók fel.

A kisdedóvodák és menedékházak *felügyelete* a népiskolák igazgatásához hasonló módon fog eszközöltetni. Lényeges eltérés azonban az, hogy minden iskolaszék vagy gondnokság, a mennyiben az óvodák felügyelete hatásköréhez tartozik, magát női tagokkal köteles leend kielégiteni. Az óvodák külön, nőkből álló felügyelői bizottsággal csak akkor fognak birni, ha ott helyt iskolaszékkel nem rendelkezik a fenntartó. A tiszti orvosok mindenkor tagjai lesznek az óvodai felügyelő-bizottságnak. Az állam főfelügyeletét a törvényhatósági közig. bizottságok és a királyi tanfelügyelők által gyakoroltatja.

A felügyelő-bizottságok a személyzet alkalmazása, az óvodák külső és belső ügyeinek ellenőrizése iránt intézkedhetnek és arra ügyelnek, hogy a gyermekek kellő gondozásban részesüljenek. A közig. bizottságnak a népoktatásra vonatkozó hatásköre az óvodákra is kiterjesztetett. A tanfelügyelők az 1876 : 28. t. cz. 5. §-ában megállapított jogköre ezentúl az óvásra is kiterjed és az egészségügyi tekintetben még kiszélesbíttetett.

A kisdedóvók képzése külön e czélra szervezendő képző intézetekben fog eszközöltetni. A tanfolyam két évre fog terjedni. Kötelezett *tantárgyakúl* ajánltattak: a hit- és erkölcstan, a magyar nyelv és irodalom, egészségtan és neveléstan, hazai történelem, földrajz, számtan, mértani rajz, ének, hegedű, házi ipar és kézimunka, a kisdedekkel való bánás, testgyakorlás és valamely más hazai nyelv. A tanári kar legalább egy igazgatóból, egy rendes és egy segédtanárból fog állani. A képezde mellett egy gyakorló iskoláúl használható óvoda szervezendő. A nem magyar tannyelvű képzőkben a jelöltek gyakorló tanításukat magyarul is tartoznak megtartani. A képzőkbe való *felvétel* kellékei a következők: *a)* egészséges és ép testalkat, zenei hallás, *b)* a betöltött 16-ik életév. A 40-ik évet meghaladtak föl nem vehetők: *c)* a polgári iskolák négy osztályának sikeres bevégzését igazoló bizonyítvány vagy az erre vonatkozó fölvételi vizsgálat. A képezők záró, *képesítő* vizsgálatait a tanfelügyelők intézendik. Az aláírásuk nélkül kiadott oklevelek érvénytelenek.

Azok az óvók, a kik az óvodai törvény életbelépését megelőzőleg három év óta oklevél nélkül voltak alkalmazva és sikeresen működtek, az illető tanfelügyelő által a vizsgálat alól felmenthetők.

A *tantervet* a közokt. miniszter állapítja meg; a felekezetek tartoznak ehhez mint mimimumhoz alkalmazkodni.

Az óvodák, jellegre való különbség nélkül, a viszonyokhoz képest *államsegélyben* fognak részesíttetni, ámde ennek fejében a közokt. miniszternek közvetlen befolyás fog biztosíttatni. Végül ki kell emelnünk még azt, hogy az állam bárhol, ha szükségét látja, óvodát nyithat.

Ezek azok a főbb elvek, a melyek a törvényjavaslatban mértékadók lesznek. Hosszas, beható vitatkozások után jöttek létre eme megállapodások és valószínű, hogy a törvényhozás előtt szintén erőteljesebb felszólalásokra fognak alkalmat nyújtani, ha csak a pártok között létrejövő kompromisszum és egyes módosítások ezt fölöslegessé nem teszik.

A miniszter úr által egybehívott ankéten főleg az provokált nagyobb vitát, hogy ezentúl minden szülő köteles leend gyermekét óvodába küldeni, ha csak be nem igazolja, hogy a kellő gondozást

biztosíthatja. A kötelezettség ellen felhozatott, hogy a törvényjavaslat ezen feladata meg nem oldható, mert például a népiskolai tankötelezettség elve sem érvényesült minálunk eddigelé a kívánatos következetességgel. Nem tagadom, hogy ezen követelmény valóban leggyengébb oldalát fogja képezni az új törvénynek, mert az óvodáknak kellő számban való felállítását a pénzügyi helyzet némileg meg fogja akadályozni. Ezen körülmény azonban nem épen döntő a kérdés elbirálásánál. E tekintetben főleg pædagogiai és közegészségügyi okok mértékadók. És ezért el nem hallgathatom, hogy doktor *Fodor* egyetemi tanár a kisdedóvásnak akként való rendezését, hogy az kötelező erejűnek mondassék ki, végzetes tévedésnek tartja, szerinte első sorban ápoldák (crêches) szervezendők. A kisdedóvók mostani szervezetét, mely a pedánsságot még az órarendben is feltünteti, elitéli, mert szerinte a gyermekre békót raknak s korai értelemfejlesztésükkel testi fejlődésüket akasztják meg.

Az óvás kötelező kimondása mellett szól főleg az, hogy minálunk a halandóság épen az ötödik életkorig rendkívüli arányokat ölt. A szülők értelmisége és tradiczionális eljárása igen sok esetben olyan, hogy ha kényszerítő eszközökkel nem rendelkezünk, a kisdedek ápolása és gondozása az eddiginél helyesebb módon alig ha fog eszközöltetni. Mert tény, hogy Magyarország kisdedei a mily szép számmal tünnek fel népesedésünk rovataiban, oly rohamosan vesznek el a semmiségbe nehány év alatt, mint akár az égboltozaton fel- és letünő csillaghullás. Ezt akarjuk a törvényjavaslattal megakadályozni és ha ehhez törvényhozásunk döntő szavazatával hozzájárul, kétséget sem szenved, hogy czélt érünk, mert ez idő szerint hiteles adatokkal be van igazolva, hogy azokon a helyeken, a hol óvodák emeltettek, a gyermekek halandósága évről-évre apadt. A mi pedig azt illeti, hogy a pénzügyi helyzetből kifolyólag, az új törvényjavaslat végrehajtása lehetetlennek tartatik, arra czáfolat fejében felhozható az, hogy ha a törvény eleinte nem is érvényesülhet teljesen, az eredmény mégis sokkal kedvezőbb leend, mintha épen a hanyag, lelkiismeretlen és tudatlan szülőkkel szemben a *kényszert* alkalmazni nem lehet. — Pædagogiai tekintetek és helyes

utasítások s azoknak hü követése lassanként még dr. *Fodor* tanár úr aggályait is el fogják oszlatni. Mert kisdedóvásunk csak ott okozhat károkat, a hol a túlhajtás érvényesül. A törvényjavaslat 8. §-ában azonban ennek meggátlása iránt a kellő intézkedés megtörtént, mert kimondatott, hogy «az 1868 : 38. t. cz. által az elemi népiskolák feladatául megjelölt tanítás a kisdedóvókban helyet nem foglalhat». A felügyelet dolga leend az óvást egyelőre, minden mesterkéltségtől megszabadítani s a vezetőket arra megnyerni, hogy a gondozás és foglalkoztatás keretén belül maradjanak. Mihelyt kellő számú és szakszerüen képzett óvókkal fog rendelkezni Magyarország, a felügyelet csak a helyes vezetést fogja konstatálhatni. Még érintenem kell az intelligens szülők köréből felhangzó panaszok egyikét. Köztudomású, hogy a tankötelezettség hozza magával, hogy minden szülő gyermekét vagy nyilvános oktatásban részesíti vagy magán úton képezteti. Az évenkénti vizsgálatokon nyert bizonyítványok igazolják azt, hogy a szülők a törvény követelményeinek megfeleltek. De hát minő eljárás lesz a kisdedóvásnál mértékadó? Miben fog nyilvánulni az igazolás? Hisz itt vizsgálatról szó sem lehet? Maradjon ez egyelőre nyilt kérdés. Kormányunk eddigelé mindenkor tekintettel volt arra, hogy az intelligenczia mellőzhető zaklatásoknak kitéve ne legyen és úgy módot fog találni arra, hogy ezen kérdés a méltányosság határán belül elintézést nyerjen.

A javaslat legfontosabb részét én abban találom, hogy az óvás tényének kifejlesztését a törvény női kezekre bízza.

Nők fognak gondoskodni az óvodák benépesítéséről, nők fogják az óvodákat igazgatni és vezetni. És ez helyesen van így. Mert bármit mondjanak az ellenkező véleményen lévők, a gyermek gondozására csak nők vannak hivatva és csak kivételképen lesz megengedhető az, hogy férfiak is végezhessék az óvók teendőit.

Eötvös Károly Lajos legújabb értekezésében «A kisdedóvás ügye» kijelenti, hogy a férfiak elmaradása az óvói pályáról egyet jelent az óvodaügy pangásával. Ő a multra hivatkozik s én a jelenre támaszkodom, a midőn ez állítás tarthatatlanságára utalok.

Az a téves felfogás, hogy a nők a köznevelés és oktatás nehéz

munkájára nem alkalmasak, réges régen megczáfoltatott azzal a valóban fényes eredménynyel, a melyet tanítónőink túlnyomó részénél tapasztalhatni világszerte. És ha valahol, úgy az óvodáknál volt ez az eredmény konstatálható. Mert az alapvető nevelés és oktatás természete hozza magával, hogy e téren a nők dominájanak. Hisz ki volna képes jobban pótolni azt a szerető bánásmódot, a melyben otthon részesül édes anyjától a kisded, mint az az óvónő, ki bizalomkeltő modorával rögtön magához ragadja a kicsinyeket. A férfiút hivatása átlag más térre utalja, a hol alkot és rendez, kormányoz és fegyelmez. Az a körülmény, hogy az óvodák fenntartói nem hajlandók óvókat alkalmazni, a felügyelő nők ösztönszerü s mégis józan felfogása mellett bizonyít. De ezúttal nem provokálhatok e kérdés fölött beható vitát, majd sorát ejtem alkalmilag. Most csak jelezni kivántam ama meggyőződésemet, hogy pædagogiai szempontból valóban kivánatos, hogy az óvás ügye nőkre bizassék, mert az anyák helyét ők pótolhatják legkönnyebben és legjobban, s mert eddigelé az óvónők a fenntartók legnagyobb megelégedésére müködtek e téren.

A kisdedóvásról szóló törvényjavaslat egyébiránt jelenlegi alakjában oly előnyöket biztosít a magyar pædagogiának, hogy annak jogerejüvé való emelkedését emberbaráti, közegészségügyi és állami szempontból is kivánatosnak tarthatja a szak- és nagy közönség egyaránt.

Gróf Csáky Albin miniszter úr eddigi intézkedéseivel számos tanügyi kérdés megoldására vállalkozott és a nehezen kielégíthető közvélemény már is elismeréssel adózott ez üdvös rendelkezésekért, ámde ha sikerül miniszterünk nemesszívü fáradozásának az új törvényt létrehoznia, akkor az utókor hálás emlékében örökké élni fog az az államférfiú, a ki a kisdedek szellemi és testi életére vonatkozólag biztosításokat kivánt nyújtani, s ezzel hazánk nemzeti kulturájának alapvetéséhez maradandó adalékot nyújtott.

Adja az Ég, hogy e javaslat mielőbb törvénynyé váljék, mert annak végrehajtását áldásos siker fogja kisérni mindenkoron.

Budapest. Dr. Verédy Károly.

A LÉLEKTANI ALAPRA FEKTETETT TANÍTÁSRÓL.

Nincs érdekesebb s egyszersmind hasznosabb foglalkozás, mint a gyakran egyformának látszó s mégis a végtelenségig változatos emberi lélek, különösen annak fejlődésének, tökéletesedésének megfigyelése, tanulmányozása. És ha van valami irigylésre méltó a tanítói és nevelési pályán, úgy ez bizonyosan az, hogy a tanítót foglalkozása, hivatása, — működjék bár nyilvános pályán, vagy mint magán nevelő, — épen erre a rendkívül érdekes és kiválóan fontos munkára hívja fel, hogy a mit más csak szórakozásból, kiváncsiságból vagy esetleg komolyabb érdeklődésből tesz meg, neki az kötelessége. — Nem ösmerek ennél szentebb kötelességet, nem ösmerek kellemesebbet, de nehezebbet sem. — Vannak, kik a tanítást művészetnek, a jó tanítót nagy művésznek tartják; ezek bizonyosan arra a tanítóra gondolnak, a ki a nevelés és tanítás munkáját még ha akarná sem tudná egymástól elválasztani, arra a tanítóra, a ki tanítás közben az ismeretnyújtást eszköznek tekinti arra, hogy a lélek tehetségeit mindenoldalúlag kifejleszsze, a ki az előtte ülő csoport minden egyes kis tagjában a leendő embert látja, — az emberi — férfi vagy női ideált, a mint azt lelkesedése megteremtette. Érzi saját gyarlóságát és ha már maga nem valósította meg ideálját, szeretné, ha növendékei közelebb jutnának hozzá. Minden művész eszményt valósít meg. Ha a tanítónak sikerülhetne a maga eszményképét — a gyermekben az emberi ideált — megvalósítani, akkor a tanító a legnagyobb művész lenne a világon s csodájára járnának.

Csakhogy mindnyájan jól tudjuk, milyen ritka esetben érheti el a tanító ezt az eredményt. Nem is szabad neki ennyit kívánnia, meglehet és meg kell elégednie azzal, ha a gyermeki lelket elég erőssé

teszi arra a küzdelemre, mely az életben reá vár, s ha fejlődésének oly irányt ad, hogy eszmények nélkül el nem lehet. A tanító anyaga, melyből az emberi ideált megvalósítani igyekszik, nem passziv valami, melylyel tetszése szerint bánhatik; az anyag, a gyermeki lélek, cselekvőleg lép fel, ellenáll vagy enged, pusztúl avagy törik a szerint, a milyen eszközzel akarják feldolgozni. Minden művészetnél fontos szerepet játszanak az eszközök milyensége, de sehol sem oly fontosat, mint a tanításnál. A tanítás és nevelés legfőbb eszköze a *tanító egyénisége*. Hogyan, hát a tanító a tanításnál csak eszköz számba megy? hiszen az előbb művésznek neveztük? Valóban úgy van, a művész és művészet eszköze itt egy és ugyanaz: nem más, mint a tanító lelki világa, lelkének világossága, melynek a gyermeki lélek minden legkisebb részébe be kell hatolnia, hogy azt megvilágosítsa, ott világot nyújtson, szelid fényt fakaszszon, mely nem perzsel, nem éget, hanem melegének hatása alatt a legnemesebb gondolatok és érzelmek virágai fakadnak, fejlődnek és nyilnak ki.

Ezért oly végtelen szükséges és fontos dolog, hogy a tanító az emberi lelket jól ismerje és a tapasztalatok alapján a sajátját fejleszsze, hiányait pótolni igyekezzék.

Beismerem, sokkal fárasztóbb, nehezebb, sőt hálátlanabbnak látszó feladat a lélekkel hatni a lélekre, mint szavakkal a fülre, de csakis addig, míg tanító és növendék hozzászoktak az olynemű munkásséghoz. Szerintem minden egyes tanításnak lélektani órának is kellene lenni egyszersmind, azt értem ez alatt, hogy a tanítónak még mielőtt megkezdi tanítását, tudnia kell, a lélek milyen tehetségeire akar ma különösen hatni, esetleg melyiket akarja felébreszteni, fejleszteni. Öntudatosan, kiszámított tervvel lép a gyermekek elé és előbbi megfigyeléseinek alapján ösmerve, hogy a lélek tehetségei az oly korú gyermekeknél, mint kis tanítványai, körülbelől mily mértékben fejlődtek, az ő álláspontjukra helyezkedik, gondolkodásukat veszi kiindulási pontúl s velük egyszerre tanúl; egészen úgy tesz, mintha maga sem tudta volna s csak most jönne rá a tanúlt dolgokra. A gyermekek legnagyobb készséggel csatlakoznak ilyenkor a rokon lelkű tanítóhoz és az ismerettel az ismeretszerzés módját is könnyű szerrel elsajátítják.

A felsőbb és polgári leányiskola osztályaiban igen fontosnak tartom, hogy a lánykák a mint az ismeretet megszerezték, azonnal ismételjék a megszerzés módját, sőt hogy e mód ismétlésével feleljenek. Egy-egy rengeteg erdőség szép pontjait akárhányszor felkereshetjük, ha biztosak vagyunk az útban, mely hozzájuk vezet. Lelkiismeretes vezetőre nem minden alkalommal akadunk s gyakran csak azért nem jutunk el ismét a szép helyre, mert restelünk vezetőhöz fordúlni, magunk pedig nem tudjuk az útat. Ime a lélektani alapra fektetett tanítás rendkívüli fontossága a gyakorlati életben: A világos gondolkozás, az okok kutatása, a dolgok közötti összefüggés keresése, lassanként öntudatossá válik; érzi a lélek, hogy a mit tanúlt, egészen az övé, hogy gondolkozás által igazán sajátjává lesz; a lélek önállóvá válik s megszokja, hogy a neki nyújtott táplálékot ép úgy meg kell készíteni, mint megkészítjük azt a test számára. A tanító a későbbi osztályokban már az elkészítés módozataira is rámutathat, példával illusztrálhatja, hogy ha ezt, vagy amazt nem fűzte volna a magyarázathoz, a léleknek ez vagy ama tehetsége nem jött volna működésbe, hogy tehát mennyi függ a módtól, sőt az alaktól és formától. A növendék megszokja, hogy a látott, hallott, olvasott dolgokat saját lelkével összeköttetésbe hozza s ha lelkével a jónak, szépnek és igaznak szeretete együtt fejlődik, akkor később gondolkozás és itélés alapján elvetendőnek fogja mindazt találni, a mi szellemi hasznot nem nyújt, lelki gyönyörűséget, emelkedést, tökéletesülést nem eredményez s az olvasott dolgoknak előbb öntudatlan, később öntudatos birálójává válik. — Jól tudom én, hogy e szellemi önállóságot csak mint czélt, mint végeredményt tűzhetjük magunk elé, hogy nagyon sok gyermek a leggondosabb ily irányú vezetés mellett sem jut el idáig, de visszarettentsen-e az a czél kitűzésétől, mert nem mindenki jut el hozzá? Hisz ez a czél nem olyan, mint a bolygótűz, mely száz különböző helyen bukkan fel, legfeljebb mi vagyunk a bolygótüzek, melyek a czéltól el-el tántorodunk.

Gondoljuk meg azonban, mily bizonytalan hosszú, önmagába gyakran vissza-visszatérő útat taposnak azok, kik minden czél nélkül indúlnak el!

A szellemet, a lelket önállóvá, függetlenné óhajtja tenni a

tanító, ennek egyik legfontosabb eszköze, ha a gyermek jókor hozzászokik a szellemi önmunkásséghoz, a gondolkozáshoz.

A legtöbb ember azért nem tud gondolkozni, mert megszokta, hogy más gondolkozzék helyette; gyermekkorától kezdve azt tapasztalta, hogy gondolkozni a dolgok, események felett teljesen felesleges, itéletet mondani még inkább, elég, ha ő másnak kész itéletét ellesi, megtanúlja — bevágja — miért törné, verné magát a fárasztó munkában. Az ilyen ember a szellemi gyámolatlanok táborába tartozik s legfeljebb azért nem szánjuk jobban, mert vesztesége nagyságát nem ismeri. Hiszen, ha valami becsessé teszi az életet, úgy ez bizonyosan annak érzése, tudása, hogy lelkünk él, hogy belső kis világunkkal külső cselekedeteinket kormányozhatjuk, hogy a lélek szárnyán egy szebb és tökéletesebb világ felé emelkedhetünk, az eszmények világába, honnan erőt merítünk a tovább küzdésre e mindennapiságban.

Emberi ideált akar a tanító megvalósítani növendékeiben, akkor tanítsa meg őket gondolkozni és tanítsa meg őket szeretni! Szeretni mindazt, a mi szeretetre érdemes, vágyódni a tökéletesség után, gyönyörködni akarni és tudni a szép, jó és igaz megtestülésében. Ezt a czélt természetesen nem érheti el a tanító egészen, de tegye fogékonynyá a lelket, készítse elő az útat. — Ne higyjék azt, mélyen tisztelt hallgatóim, hogy mikor ezeket a dolgokat elmondom, távol képzelem magamat a gyermekektől s ezért beszélek ilyen felfogással. Korántsem, én részemről szentül megvagyok győződve, hogy az elmondottakat a gyakorlat terén meg lehet és meg kell valósítanunk és a sikerben, ha néha kisebb mértékben is, nem kétkedem. Engedjék meg, hogy néhány gyakorlati példával szemlélhetővé tegyem állitásaimat.

A tantárgyak tanításánál külső és belső szemléltetésre van szükségünk, s szerintem már a felsőbb leányiskola első osztályától kezdve fel lehet lassanként fogatni a gyermekkel, hogy nem mindent külső érzékeivel vesz észre, hogy mi a költeményben gyönyörűen leírt «Alföldet» látjuk, pedig az osztályban ülünk és térkép sincs előttünk, sőt akkor még jobban látjuk, ha szemünket behúnyjuk, hogy tehát nekünk lelki szemünk is van s ezt a lelki szemet képzelő

tehetségnek hívjuk; hogy a «Tisza» című költeményben a tündérek parányi sarkantyújának pengését — a víz locscsanását — hallani véljük, pedig a Tisza ugyan csak távol van tőlünk, sőt jobban halljuk, ha fülünket befogjuk, hogy tehát nekünk lelki fülünk is van, s ezt is képzelő tehetségnek hívjuk. Ilyenkor a tanító aztán olyasmit is igyekszik a gyermekekkel elképzeltetni, miről még sohasem hallottak s kifejti a gyermekekkel egyszerre, hogy az előbb azért látták maguk előtt, azért képzelhették el az Alföldet, mert a síkságot, a gémes kútat, a vályút, az ökröt stb. már látták, azoknak képe megmaradt lelkükben. Meg is kérdezheti a tanító, hogy mikor látták? Látták és nem felejtették el, íme vissza tudnak emlékezni rá. Gyakoroltuk az emlékező és képzelő tehetséget. A tündérek sarkantyújának pengésére pedig azért tudunk visszaemlékezni, mert a víz locscsanásának képe is megmaradt lelkünkbe. Végtelen fontosnak tartom, hogy a gyermek tudja, hogy lelkében milyen processus megy végbe, a mig e költeményeket megtanúlja, mert csakis ily módon szokhatja meg az önálló gondolkozást. Elejénte a tanítóval együtt végzi e megfigyelést, később egyedül önkénytelen öntudatlansággal. A gyermek az ily irányban vezetett tanítás alatt sohasem unatkozik és sokkal ritkábban szórakozott, mint különben, sőt bizonyos büszkeséget érez, nemes önérzet tölti el, ha felfogatjuk vele, hogy íme ő most egy nagy költő gondolatait átérti és átérzi, épen úgy gondolkozik velünk együtt, mint az, ki e költeményt írta, hogy tehát abban a perczben az íróval, költővel hasonló, rokon gondolataink vannak, lelkünk hasonlít egymáshoz, a mi lelkünk a költő szép lelkéhez, a mi gondolataink a költő nagy gondolataihoz, a mi érzelmünk a költő nemes érzelmeihez. De ha hasonlítnak, akkor a mi gondolataink is nagyok, akkor a mi érzelmeink is nemesek e perczben. Nem mondom én, hogy ilyen dolgokat mindjárt az első órán, mindjárt az első költemény tanításánál el lehet mondani; természetesen csak fokozatos vezetés mellett juthat el a gyermek az ilyen igazságokra.

Hasonló vezetés mellett még a nyelvtant is megszeretik a gyermekek. — Az igéktől a legtöbb gyermek irtózik, de csak addig, míg magukban a cselekvést jelentő szavakban, módjaikban, idejeik-

ben stb. csak puszta szavakat lát és nem érzi azt, hogy mit jelentenek; de ha életet adunk a szónak, megérzékítjük, azaz először külsőleg szemléltetjük, azután a gyermek figyelmét saját lelkére irányoztatjuk, akkor a szó fogalommá válik előtte, bár neki erről elejénte sejtelme sincs, valamint arról sem, mért érdekli most s miért találta unalmasnak az imént.

Mit tesz a gyermek? Kérdésemre szavakat fűz össze és azokat elmondja, azaz felel, ennek a cselekvésnek is van tehát neve, mint a hogyan van a tárgyaknak, tulajdonságoknak, melyekről már tanultunk. Az igemódok gyakran egészen különös dolgok a gyermek előtt, mert nem értették meg vele, hogy a módnak ott épen olyan jelentősége van, mintha más alkalommal használja, mert nem értették meg vele, hogy más *módon* kell magunkat kifejeznünk, ha egyszerűen elmondunk valamit, ismét másként, ha kérünk, óhajtunk, parancsolunk, felszólítunk, vagy ha cselekvésünk mások cselekvésétől függ, azaz csak akkor kivihető, ha a másik beteljesedik, vagy ellenkezőleg; természetesen ezekre mindenikre a gyermek hoz fel előzetesen példát, még pedig a lehető legközelebbről vett példát és úgy tűnik fel, mintha a tanító kifejtő kérdéseivel csak azt mutatná meg a gyermeknek, a mit már régen tudott.

Ez esetben megszűnik a nyelvtan a nyelvtől külön álló valaminek lenni, mint a hogyan azt a legtöbb gyermek képzeli, — ekkor az úgynevezett fegyelmezésre — melyről az ember a nevelés-tanban mint különálló valamiről hall — egyáltalában nincs szükség, sőt a gyermekek legnagyobb része szinte megütközik azon, ha egyik-másikról kisült, hogy még sem figyelt kellőleg.

A gyorsan alkalmazott kifejtő kérdések együttes gondolkozásra kényszerítik a gyermeket.

Szándékosan használtam e kifejezést *kényszerítik*, mert magam is számtalanszor tapasztaltam, mily végtelen hatással van ilyenkor értelem az értelemre, szinte érzi az ember azt a villamos áramot, mely a szem közvetítésével lelkéből a gyermeki lélekbe vezet, s ha mégis akadna olyan gyermek, a kinek szórakozottabb elméje még ilyenkor is elkalandozik, hogyan megszégyeníti a tanító egyetlen kérdése. Alkalmam volt már hallani, mikor a gyermekek

egymás között megbeszélték, vajjon honnan tudja, hogy nem figyeltem? hiszen csendesen ültem, hiszen ránéztem? — s ha egyszer észreveszik, hogy a tanító ilyen erős fegyverrel rendelkezik, önkénytelenül meghódolnak szellemi felsőbbségének. A léleknek, a szellemnek e közvetlen hatása a lélekre a szellemre, az értelemnek az értelemre, a szívnek a szívre, az akaratnak, jellemnek az akaratra és jellemre a legbiztosabb hatású és legtökéletesebb *fegyelmi és nevelési eszköz*. És az eredmény ilyenkor sokkal tartósabb, mintha külső eszközt használtam volna. Nem mondhatom, mily gyönyörűségem telik abban, ha a szórakozott, másról gondolkozó gyermeket minden külső fegyelmi eszköztől eltekintve, egyedül a lélekre való hatással hódítom vissza a reám való figyelemnek, mikor mintegy látom a küzdelmet a gyermeki lélekben a két dolog között, mely reá hatni igyekszik és végre győz a lélek hatása. Örömmel konstatálhatjuk, hogy csak kivételes s ritka az olyan gyermek, a ki ha egyszer megérezte a gondolkozni tudás gyönyörűségét, ne fáradna szivesen, hogy egy-egy, előtte ismeretlen, új dolog, rejtett igazság megismerésére, felfedezésére jusson. A felsőbb leányiskola felsőbb osztályaiban, a IV., V. és VI. osztályban, a mikor a gyermeki lélek mind jobban és jobban fejlődik, természetesen még sokkal több alkalmunk nyílik, hogy közelebb jussunk hozzá.

Mutassunk rá itt is néhány példára, mikor pl. Arany «Toldijá»-nak költői szépségeit fejtegetjük, értessük meg a gyermekkel, hogy a költő nem azért alkalmaz felkiáltást, kérdést, hasonlatot stb., mert ilyenféle szépségei vannak az irálynak, hanem, mert a szereplő egyén oly rendkívüli lelkiállapotba jutott, hogy magát önkénytelenül rendkívüli, a szokottól eltérő módon fejezi ki, s így jő létre a költői szépségek egész sorozata. Petőfi lelkét át- meg áthatja a hazaszeretet szent érzelme és felkiált: «Tied vagyok hazám, tied e szív, e lélek, kit szeretnék, ha tégedet nem szeretnélek». Az érzelem oly erővel uralkodik rajta e perczben, hogy a szavak ismétlését észre sem veszi, valamint azt sem, hogy állító és tagadó formában egy és ugyanazt fejezi ki. A szavak ismétlése a gondolatnak a szokottól eltérő alakot ad, innen az alakzat elnevezés. — Meg kell a gyermekkel értetni, hogy az irálynak vagy stilusnak tudománya csak akkor

keletkezhetett, mikor az emberek az irott műveket tanulmányozni kezdték, hogy midőn ők saját dolgozataik mondatait értelmesség, világosság, jó hangzás, szabatosság szempontjából javítgatják, midőn a felett gondolkoznak, miért nem volt jó előbb és miért jó a kijavított formában, irálytant tanulnak, nehogy az irálytant csak valami iskolai tudománynak tekintsék, melynek hasznát a gyakorlati életben egyátalán nem vehetik. Az egyszerű, szép és megindító irály fogalmát érzékítsük meg külső szemléltetéssel egy-egy irodalmilag becses műben és figyeltessük meg a gyermekekkel a belső szemléltetés segítségével, vajjon csak értelmére vagy szivére, lelkesedésére, vágyaira is hatottak-e a benne kifejezett gondolatok. Menjünk tovább, vegyünk egy példát a költészettanból, nézzük, hogy tanítjuk gondolkozni a gyermeket akkor, midőn a *rege* fogalmát akarjuk előtte megérzékíteni, világossá tenni. E czélunk elérésére segédfogalmakra van szükségünk, melyeket a gyermekeknek maguknak kell megtalálniok oly módon, hogy az olvasott különböző fajtájú regéket összehasonlítjuk egymással. Így jutunk rá arra, hogy a költő regéje tárgyát *rajta kívül álló világból veszi*, hogy a rege a *külső világ költészetéhez tartozik*. Ezt a fogalmat leírjuk a táblára. Tovább kutatva észreveszszük, hogy valamennyi eseményt ad elő, tehát valamennyi *elbeszélő költemény* (ezt is a táblára írjuk); valamennyi *költött történetet* beszél el, és *csodás történetet*, hogy egyik a *természetes dolgot természetfölötti módon magyarázza, másik a gyakran, talán mindennap megtörténő természeti tüneményt* úgy adja elő, mintha csak egyszer történnék meg. A segédfogalmakat egymás alá írva, legalulra kerül a rege szó. Ezután a gyermekekkel magukkal feleltetek erre a kérdésre: mit nevezünk regének? közben rámutatva a segédfogalmakra, a rege elbeszélő költemény, mely a csodás színezetű költött történetet oly módon beszéli el, hogy a természetes dolgoknak természetfölötti magyarázatot ad illetve a gyakran látható természeti tüneményt mint egyszer megtörténtet adja elő.

Kiszámíthatatlan szellemi haszna van ily irányban vezetett tanításnak. Eltekintve attól, hogy a növendék folytonos szellemi munkát végez, megszokja, hogy saját és mások lelkébe vizsgáló te-

kintetet vessen, hogy tehát saját és mások gondolkozási módját megfigyelje, mely önmagának és másoknak megismerésére vezet. Ha pedig önmagát helyesen ismeri és itéli meg, önérzetének is helyes irányt fog adni tudni.

Ha egyes írók remek műveinek, pl. egy-egy kiválóbb értekezésnek vagy Kölcsey Berzsenyi felett tartott emlékbeszédének tanulmányozása közben a gondolatok között rejlő összefüggést keressük, ha az egyes részek fő- azaz alapgondolataira az összevonás útján rájutunk s azokat saját szavainkkal más és más alakban újra kibővítjük, akkor csakhamar rájő a növendék, hogy a mellékes nagyobb változásnak van alávetve, mint a fő, a lényeg; rájő, hogy a fő dolgok után kell kutatni, ezeket kell elsajátítani, mert ha ezeket igazán magunkénak mondhatjuk, a mellékgondolatokat bármikor hozzá fűzhetjük. Arra pedig egész életén át nagy szüksége lesz, hogy a valóban becsest a csekély értékűtől meg tudja különböztetni. «A való nagyságot a hiú ragyogványtól», mint a hogyan a költő mondja.

Ezért tartom a vázlat, a gondolatmenet készítését rendkívül fontosnak, valamint azt is, hogy az órában a vázlatos gondolatokat tanító és növendék együtt újra kibővítsék, hogy együtt figyeljék meg a rendszert, a rendet, mely a gondolatok világában uralkodik; mely remélhetőleg arra fogja ösztönözni és képesíteni a növendéket, hogy a maga egyszerű szellemi alkotásaiban is rendet igyekszik teremteni. Hadd idézzem lelkem elé még egyszer azokat a fenséges pillanatokat, mikor tanító és növendék — még pedig valamenynyi növendék-lelkét egy és ugyanazon nagy gondolat, ugyanazon nemes érzelem hatja át; mikor együtt dobogtatja meg szivüket a szülői, a baráti szeretet, Isten imádása, a haza- és szabadságszeretet szent érzelme! Mily felemelőleg hatnak ezek tanítóra és növendékre egyaránt!

Az ilyen szép perczekben nincs számunkra világ, író, tanító és gyermek lelki világa a legszebb harmoniában olvad össze! Álljunk meg egy ily pillanatban, mondjuk meg a növendéknek, értessük meg vele, hogy a szülőföldnek, hazának, természetnek szeretete, a könyörületesség, méltányosság érzelme e perczben megnemesíti lelkét, hogy ez érzelmeket azért hívják nemes érzelmeknek, mert

általuk jobbakká válunk és hogy gyakori felujítás következtében örökre hozzánk szegődnek, sajátunkká válnak. Fogassuk fel velük — természetesen csak fokozatosan — hogy az a kellemes érzés, mely a szépnek igaznak és jónak felfogásánál lelkét áthatja, a legtisztább gyönyörűség, melyben ember részesülhet, hogy ilyenkor egyszerre vagyunk jók és boldogok. Keltsünk benne vágyódást az iránt, hogy lelkét hasonló állapotban óhajtsa látni mennél gyakrabban, hogy szeressen felül emelkedni a köznapiságon és magával ragadni azokat, kik még idáig el nem jutottak.

Hisz a helyes irányú idealizmusban oly talizmánt adtunk neki az életre, a melyért magáért érdemes élni, érdemes a kellemetlenségeket, a szenvedéseket elviselni, — oly talizmánt, melyet ha egyszer igazán magunkénak mondunk, többé soha el nem veszíthetünk. — Ne féljünk attól, hogy az idealizmus elfajúlhat, túlságba mehet, ott van ellensulyozóúl az élet a maga praktikus, gyakran nagyon is prózai tanácsaival, követelésével.

«Nem a való hát, annak égi mása lesz, a mitől függ az ének varázsa», mondja a költő, mondjuk így: függ az «élet varázsa» is. Miért ne varázsolnánk éggé néha egy-egy darabka földet? De ha azt óhajtjuk, hogy leányaink is a földön eget teremtsenek, ha azt akarjuk, hogy a szépet, jót és igazat tökéletesen megértsék, felfogják, lángolón szeressék és kis körükben is megvalósítani tudják és akarják, akkor neveljük és tanítsuk őket egész lelkünkkel: értelmünk világával, szívünk melegével és akaratunk szilárdságával. Csak egész lélekkel nevelhetünk lelkes embert!

Budapest. Berta Ilona.

A FRANCZIA LEÁNY-KÖZÉPISKOLÁK.*

(Első közlemény.)

1879-ben azzal az indítvánnyal lépett fel a képviselőházban Camille Sée, seinemegyei képviselő, hogy állítson az állam nyilvános leány-középiskolákat, melyek a fiúk számára létező középiskoláknak feleljenek meg. Indítványát beható tanulmány alapján kidolgozott törvényjavaslattal támogatta. Ezen javaslat, megbirálás végett egy bizottságnak adatott ki, a mely birálatát még be sem fejezte volt, midőn Paul Bert egy hasonló tárgyú törvényjavaslatot nyújtott be. A bizottság mindkettőt megbirálta s végre — jelentékeny módosításokkal — a C. Sée javaslatát ajánlotta tárgyalásra a kamarának. A törvényjavaslat úgy a kamrában, mint a szenatusban heves vitákra adott alkalmat, mivel a klerikális-monarchista párt C. Sée javaslatában a vallási alapon való nevelést látta megtámadva. Nem a politikai pártok álltak szemben egymással, hanem az 1789-iki nagy forradalom szülte liberális Francziaország, az elfogúlt és előítéletekkel telt XVII—XVIII. század felfogásával. Végre 1880. deczember 9-én Léon Say elnöklete alatt, viharos szónoklatok után, a szenátus C. Sée törvényjavaslatát elfogadta, és ugyanazon év deczember 21-én Jules Grévy aláirásával és Jules Ferry közoktatásügyi miniszter ellenjegyzésével szentesíttetett.

A franczia felsőbb fokú leányiskolák tehát C. Sée 9 §-ból álló törvényének köszönhetik létöket. Ezen nevezetes, a franczia közoktatás történetében korszakot alkotó törvény lényege röviden a következő:

* O. Gréard, «l'Enseignement secondaires des jeunes filles».

1. Az állam, a megyék és városok közreműködésével felsőbb fokú leányiskolákat — lycées, collèges — állít fel.

2. Ezen intézetek externátusok lesznek, melyekhez az előjáróság kívánatára internátus is csatolható. Az állam valamint megyék és városok, a benlakók, déli étkezők és tanítójelöltek számára ingyenes alapítványi helyeket alapítanak.

3. Az oktatás magában foglalja: az erkölcstant, franczia nyelvet és irodalmat, földrajzt, hazai és világtörténelmet, számtant, a mértan, természettan s természetrajz elemeit, egészség- és háztartástant, a legszükségesebb jogi ismereteket, kézimunkát, rajzot, testgyakorlást és éneket.

4. A vallásoktatásban az intézet növendékeit, a szülők kívánatára, a különböző felekezetek lelkészei, a rendes tanórákon kívül, fogják részesíteni.

5. Ezen intézetekhez tanítónőket képző tanfolyam is lesz csatolható a tanítónőjelöltek — élèves maitresses — számára.

6. Az intézetbe lépő növendék felvételi vizsgálatot tesz, melyen bebizonyítja a felsőbb fokú leányiskolai tanfolyamok végzésére való képességet.

7. Azon fiatal leányok, kik ezen nyilvános felsőbb fokú leányiskolák tanfolyamát végezték, oklevelet nyernek.

8. Minden ilyen intézet egy igazgatónő vezetése alatt fog állani.

9. Az oktatást olyan női és férfi tanerők fogják végezni, kik errevaló képességüket oklevéllel tudják kimutatni. Mikor az oktatást férfi tanár végzi, az osztályban egy tanítónő fog felügyelni.

A törvény szentesítését csakhamar annak kivitele követte. A tanterv megállapítása és kidolgozása volt a legfontosabb teendő. Ezzel, egy szakférfiakból álló bizottságot bízott meg a kormány, a fontenay auxroses-i tanítónőképző intézet híres tanárával, Marion úrral az élén. Az egyes tantárgyakat a törvény ugyan meghatározta volt, de arról, hogy a tárgyak minő terjedelemben és minő módszerrel kezeltessenek, mélyen hallgatott. A törvény pædagogiai kidolgozása tehát egészen Marion tanár tapasztalatára és belátására bizatott.

Fontos kérdést képezett, hogy hány évig tartson a leány-középiskolai oktatás. Camille Sée azt óhajtotta, hogy kilencz évig, mint a fiúknál. Ennek lehetetlenségét kimutatta Marion tanár és ezen intézetek tanfolyamát öt évre határozta. Ezen öt éves tanfolyam két időszakra van osztva. Az első időszakasz a tanfolyam három első évét foglalja magában és a tantárgyak mind kötelezők. Életkor 12—15-ig. A tanfolyam második időszaka a két utolsó — 4, 5 — tanévből áll, melynek tantárgyai csak felerészben kötelezők, felerészben fakultativek. Életkor: 15—17 év. A három első tanévben a heti óraszám 20—20. A tanfolyam negyedik tanévében a kötelezett tantárgyak óraszámra 13, a nemkötelezetteké 11. Végre: az ötödik év kötelezett óraszáma 12 és a nemkötelezett óráké szintén 12. A negyedik és ötödik tanévben a fakultativ tantárgyak között találjuk a latin nyelvet és az ó-klasszikus irodalmat heti egy-két órával.

Vessünk egy tekintetet a részletes tantervre! A franczia nyelv és irodalom képezi az oktatás középpontját, mely körül a többi tárgyak csoportosúlnak. Czélja, hogy a tanulók anyanyelvüket tisztán, szóbőséggel és válogatott kifejezésekkel beszéljék. Mindent, mit a növendék mond, olvas, elbeszél — meg kell, hogy feleljen a franczia nyelv, esztetika és beszédművészet szabályainak. A heti óraszám is azt mutatja, hogy az anyanyelvet tekintik főtárgynak. Az első és második tanévben heti óraszám 5—5, a harmadikban és negyedikben 4—4, az utolsó tanévben három óra. Az első tanévben, a franczia iskolákat annyira jellemző, fennhangon való olvastatásra nagy súlyt fektetnek; mely az egész tanfolyamon keresztül előkelő helyet foglal el az anyanyelv oktatásában. A nyelvtan elemeit indukczió alapján közlik a növendékkel. A fogalmazványok tárgya a tanítónő által elmondott vagy felolvasott oly történetek reprodukcziója, melyet a gyermekekkel a tanítónő előbb elmondat és megmagyaráz. A második tanévben a megkezdett alapon folytatják az oktatást, melyet a mondattannal bővítenek ki. E mellett az egyes szók etymologiáját és történetet is megmagyarázza a tanítónő, mi a nyelvoktatásnak élénkséget és sajátos érdeket kölcsönöz. Az első időszak utolsó évében — harmadik tanév —

behatóan foglalkoznak a mondattannal. Ezen a fokon is következetesen az induktiv módszert követik. A növendék különbözőféle mondatokat fogalmaz és a tanítónő által megjelölt mondatokat átalakítja. Ezen az alapon tanulja meg a körmondatok alkotórészeit és jut át az irálytan szabályainak tanulásába. Ezen gyakorlatokhoz csatlakozik az első irodalomtörténeti oktatás is. A XVII—XVIII. század fontosabb irodalomtörténet mozzanatait olvasmány alapján ismeri meg a tanítvány. A fogalmazványok tárgya az olvasmányok anyagának önálló feldolgozása.

A második időszak a negyedik tanévvel kezdődik. Az első három tanév anyagát összefoglalják és irodalomtörténeti alapon bővítik. Az irodalomtörténet anyaga az első félévben a legrégibb időktől a renaissanceig, a másodikban a renaissancetól Corneille-ig. Az ötödik — utolsó tanév — befejezi az irodalomtörténetet a legújabb kor jeleseivel. A fogalmazványok már önálló felfogású és tárgyú dolgozatok: ú. m. jellem- és erkölcsrajzok, leírások, egyes történelmi korok megvilágítása stb.

Az első három év erkölcstani oktatásanyaga három részből áll, mely az első időszak ezen három tanévére van beosztva. Az első rész magába foglalja az erkölcsi felelősség, az akarat szabadsága, a jó és erény fogalmának magyarázatát. A második tanév anyagát a gyakorlati erkölcstan képezi. Tárgya: az élet különböző körülményeiből és viszonyaiból származó emberi kötelességek. A harmadik tanév a felebaráti szeretettel, önmagunk iránti és a vallási kötelességek magyarázatával foglalkozik. A második időszak első évében — negyedik tanév — az előbbi időszak anyagát összefoglalják, ismétlik és a kötelesség fogalmának magyarázatával bővítik. Megvilágítják azon helyzeteket, melyek a kötelesség és élvezet, kötelesség és érdek összeütközéséből származnak. Olvasmányúl válogatott erkölcstani munkák szolgálnak, melyek tartalma a tanórákon megbeszélés tárgyát képezi. Az ötödik tanév a lélektant karolja fel.

A történelem az első három tanévben — 4, 4 és 3 heti óraszámmal — csak a hazai történetre szorítkozik; annyiban foglalkozik a világtörténet eseményeivel, a mennyiben azok a franczia

nemzet történetét érintik. Az utolsó két tanévben — heti 2—2 órával — már az idegen nemzetek történetével is tüzetesebben foglalkoznak, de nagyobb súlyt fektetnek a közművelődés, mint az államalakulások és fejlődések történetére.

A földrajzoktatás szorosan összefügg a történelem tanításával s nem képez önálló tantárgyat; az órarendben sem szerepel külön óraszámmal. Ez a tárgy sajátságos mellőzésben részesül a franczia leányiskolákban. Újabban azonban úgy látszik, hogy az állam több figyelmet szentel a tanterv ezen mostoha gyermekének, a mennyiben gazdagon látja el iskoláit földrajzi szemléltető eszközökkel. Az első három évben a hazai és általános földrajz elemeit tanítják. A két utolsó tanévben kereskedelmi és nemzetgazdasági szempontból kezelik e tárgyat.

A csillagászati földrajzt, — mely a 4-ik és 5-ik tanév oktatási anyagát képezi, — kizárták a történelmi csoportból és a mennyiségtanhoz sorozták; heti 2—3 órán, mint fakultativ tárgy szerepel a tantervben. A mennyiségtan tananyaga a lycéeskben felöleli a számtant, algebrát, sík- és tömörmértant. E tárgyak csupán az első három évben kötelezők és kevés heti óraszámmal — az első két évben 2—2, a harmadikban heti egy óra — igen szűk határok között mozognak. Az első osztály tananyaga tulajdonképen ismétlése a számtan elemeinek; czélja lévén a különböző iskolákból jött növendékek tudását egyöntetüvé tenni. A négy alapművelettől kezdve az egyszerü kamatszámításig hatolnak. A mértani oktatást a Pythagoras tételével zárják le. A második időszakban a mennyiségtan fakultativ, heti 2—3 órán. A mennyiségtani oktatást a szám- és mértani progresziókig viszik, mig az algebrában a másodfokú egyenletekig jutnak a növendékek. A mértanban a kör és sokszögek ismertetése képezi az oktatás anyagát. Az utolsó évben van felvéve a tömörmértan, melynek czélja az, hogy a növendékek a testek általános kiterjedéséről, arányairól nyerjenek felvilágosítást. A tömör mértan oktatásánál bizonyos esztetikai igazságok kiemelésére fektetnek súlyt. A mennyiségtani tárgyak anyagfelosztásánál nem vádolhatjuk a tantervet túlterheléssel, mert valóban épen csak a legszükségesebb dolgokra szorítkozik.

Az első osztály természetrajzi oktatásanyagát az állattan és növénytan elemei képezik. Tárgyi felosztása a következő: az élő és élettelen testek közötti különbség; az állatok és növények; a csont- és csontnélküli állatok; az állattan általános beosztása. A bogaraknál különös tekintettel vannak a méhek, hangyák és lepkék ismertetésére. A növénytanból tanítják a növények alkatrészeit. Szemléltetik a gabonaszem csirázását, kitelelését és fejlődését. Egyes virágokat összehasonlítanak. Megismertetik a növények életét, egyes növénycsaládokat és kiemelik azoknak felhasználását a mindennapi életben. A tanterv előírja az ismertetendő növények sorozatát.

A második osztály az első félévben a geologiával foglalkozik és csak a második félévben tér át ismét az állat- és növénytanra, heti egy órával. A geologiai oktatás anyagával a földrajzi ismereteket egészítik ki. A fontosabb kőzetek bemutatása után áttérnek a föld felületének alakulására, melynek történeti fejlődését tanulja megismerni a növendék. Ezt követi a völgyek és partok képződése; források, kutak, patakok, folyamok, tavak és tengerek alakulása különböző kőzetű hegyvidékeken. Azután az alluvium korszak nevezetesebb jelenségei: deltaképződés, jegesek, kövesülések, turfa és kőszén; vulkánok, földrengések, források. Ezek körülbelől azon kiindulási pontok, melyeken a geologia tanítása nyugszik és a mód, melylyel a földrajzi ismereteket czélszerűen kiegészítik. Az állattan és növénytan anyagának kibővítésénél a második tanévben különös tekintettel van a tanterv a hasznos és kártékony állatokra és növényekre. Kiemeli a hasznos állatok és növények fontosságát ipari és kereskedelmi szempontból. Befejezésül a flóra és fauna földrajzi elterjedését írja elő. A harmadik tanév keretében találjuk a fiziologiát a háztartás- és egészségtannal kapcsolatban heti egy órán. Különös súlyt fektetnek az oktatásnál azon fiziologiai fogalmak magyarázatára, melyek az egészségtannal szoros összefüggésben állnak. Pl. táplálkozás, élelem, anyagcsere stb. A negyedik tanév anyaga ezen az alapon az általánosságokból a részletekre tér. Végül röviden a növények élettanával foglalkozik. Az utolsó tanévben a fiziologia fakultativ; összehasonlítások alapján a megelőző évben tanultakat bővítve ismétlik.

A természettan a vegytannal a harmadik tanévben heti három órára van felvéve és a tanfolyam utolsó tanévében fejezik be heti két órán. Az első fokon a természettan általános részét veszik. A második fokon a hő- és hangtant. A harmadikon a mágnességet és villamosságot s optikát. A vegytani oktatás csak épen a legszükségesebb tudnivalókra szorítkozik és különösen a háztartás körében előforduló dolgokat karolja fel. A tanítás menete deduktiv.

A leány-középiskolákban nagy súlyt fektetnek az idegen nyelvek tanítására, melyek közül az angol és német nyelvet tanítják. Ezeknek azonban csak egyike kötelező, a másik fakultativ. Ez az irány Francziaországban újabb keletű és csakis az 1870—71-iki franczia-német hadjárat következménye. Francziaország szokva volt vezérszerepet vinni nyelvben, politikában, izlésben, művészetben. Minden művelt ember arra törekedett, hogy a diplomáczia volapükjét, az előkelőség társalgási nyelvét elsajátítsa. Volt idő, mikor a franczia nyelv tudása nélkül bizonyos körökben nevetségessé lett a legtekintélyesebb állású egyén is. El volt a franczia nemzet e tekintetben kényeztetve és nem érezte az idegen nyelvek megtanulásának szükségét. 1871 óta ez megváltozott és a «grande nation» műveltségi fokához méltó önmegtagadással látta be és ismerte el annak szükségét, hogy anyanyelvén kívül egy más, szomszéd nemzet nyelvét is beszélje. Az idegen nyelvek az órarendben mind az öt tanéven keresztül heti 3—3 órával szerepelnek. Az oktatásnál a beszéd- és értelemgyakorlatok módszere alapján járnak el. A tanítónő a tanítványt körülvevő és a mindennapi életben előforduló legszükségesebb tárgyak megnevezésén kezdi az oktatást. Mindent szemléltetve, az írva-olvasás segélyével vezeti bele a növendéket az idegen nyelv ismeretébe és sajátságaiba. A gyermek egyszerre tanul meg beszélni, írni és olvasni a nélkül, hogy különös nehézségekbe ütköznék. Gyakori fennhangon való olvasással fejlesztik tovább a beszéd gyakorlását és bővítik a növendék szókincsét. Nevezetes írók munkáinak eredeti nyelvén való olvasásával pedig elsajátítják a növendékek az idegen nyelv irodalmának ismeretét. Ezen olvasmányok sorrendjét a tanterv határozza meg.

A legszükségesebb jogi ismereteknek felvétele a leány-középiskolák tantervébe azzal van indokolva, hogy ismerje a nő nemzetének azon polgári törvényeit, melyek a nőre is, mint társadalmi tényezőre, vonatkozással birnak. Már Fénélon hangoztatta ennek szükséges voltát a leányoktatásban. Czélja ezen tantárgynak, hogy figyelmeztesse a leendő polgárnőket jogaikra és kötelességeikre az állammal szemben. Ismerje a franczia nő hazájának azon törvényeit, melyek őt védik, mint a nemzet tagját. Birjon annak tudatával minő jogokkal élhet; kerülje azt, miből — tudatlanságból elkövetve — kára lehet. E tantárgyat, — mely egyébiránt szoros összefüggésben van tartva az erkölcstannal, — a tanterv az utolsó tanévre rendeli heti $^1/_2$ órán.

A háztartástan nem szerepel az órarendben, mint önálló tantárgy, hanem, a mint már említettem, osztozkodik a harmadik tanévben a fiziologia és egészségtanra szánt heti egy órán. A tanítás a következő menetet követi: idő- és munkabeosztás; butorok, ruhatár és fehérnemü ápolása; mosás és vasalás; a főzés elemei; háztartási könyvvitel, az utolsó tanévben heti $^1/_2$ órán a következő tárgyfelosztást találjuk: a házi asszony szerepe a családban és része a háztartás vezetésében; a bevásárlás, élelmezés, családtartás, háztartási számadások, bevételek és kiadások, jövedelem beosztás; a fényüzés és annak veszélyei; az ízlés a háztartásban; a családi tűzhely méltósága.

A háztartástant nem tanítják minden lycéeben. Van példa rá, hogy az igazgatónő nem látván hasznát, miniszteri engedélylyel törölte ezen tantárgyat intézetének órarendjéből. E tárgy jövője a franczia leány-középiskolákban kezelőjétől van függővé téve. Ha fog akadni arravaló tanítónő, ki e tárgyat czélszerűen és haszonnal fogja tanítani, úgy nem fog egy intézet órarendjéből sem hiányzani. A legnagyobb bökkenő az, hogy mindenütt hajadon tanítónők vannak e tárgy oktatásával megbízva, kik csupán elméleti tudást közölhetnek tanítványaikkal. Már pedig, ha fontos valamely tárgynak tanításánál a gyakorlati ismeret, úgy a háztartástannál — nélkülözhetetlen kellék.

Az egészségtan leginkább a betegápolással foglalkozik. A tan-

tervet létesítő bizottság nagy súlyt fektetett arra, hogy e tárgy a leány-középiskolák tantervébe felvétessék. Tagadhatatlan, hogy ezen tantárgy oktatásával a társadalomnak szolgálatot tettek. Mert fontos, hogy a leendő anyák képesek legyenek házuk körében az egészséget fenntartani, és képesítve legyenek az első segélynyujtás megadására is. Ezeken kívül tudjanak eleget tenni az orvos rendeleteinek és józan, okszerű ápolással siettessék a beteg családtag gyógyulását. Az egészségtan tanterve felöleli az egészségtani szabályokat, azoknak czélját és hasznát. E tárgy a harmadik tanévben taníttatik a fiziologia és háztartástannal együtt, hetenkint 1 órán.

Az egészségtani szabályok szoros figyelembe vételével tanítják a testgyakorlást. Ezen tárgyat a tanterv nem a rendes órabeosztás keretében, hanem a tulajdonképeni tanítási időn kívül rendeli el. Két-két osztály tornázik együtt, heti 2—2 órán. A nőtornászat megteremtője Franciaországban Laisné. Ő a női testgyakorlásnál a fősúlyt a mozdulatok esztetikájára fekteti. Különös figyelmet szentel a karok és lábak összhangzatos mozgására. Ennek előmozdítása czéljából egy «xylofère»-nek elnevezett 80 cm. hosszú rúdat talált fel, mely mesterséges hajlítás által két egyenlőtlen részre van osztva. A rövidebb rész a rúd fogója, a hosszabb részén egy golyó csúszik ide-oda a szerint, a minő helyzetbe a különböző kargyakorlatokat végző kar a rudat juttatja. A súlypont ezen állandó változtatása következtében a test rászorittatik, hogy a súlypont változását kövesse, mi leírhatatlan bájos, szép, ritmitikus mozdulatokra kényszeríti az egész testet.

Budapest. Prisca.

NEVELÉSTANI TANULSÁGOK ROUSSEAU GYERMEKKORÁBÓL. *

Nem ismerek életrajzot, lélektani szempontból érdekesebbet, neveléstaniból tanulságosabbat Rousseauénál.

Mert ha volt ember, kinek nevelése körül nehéz mulasztások történtek, ki végzetes hajlamainál fogva ifjúságát eltévelyegte, bizonyára R. volt az, ezen akarat- és tetterő nélküli gyenge jellem, e betegségig érzelgős szív, túlcsigázott képzelmével, mely fel nem találva magát a valódi világban, alkotott magának ábrándvilágot délibábos ködfátyolképekből, azt benépesité a regényekben megszeretett romanticizmus lovagjaival és elkeseredve csalódásaitól, megalázva tévedéseitől, melyekbe rossz példák és életviszonyok kényszere ragadák, félre vonúlt az emberi társaságtól, mint különcz, saját filozófiájával élte eszményi világát, zavartalanúl, keserűség nélkül s annál elégedettebben, minthogy azt kénye-kedve szerint mindenkor olyannak képzelheté, a milyennek óhajtá. Ilyen volt Rousseau, a természetszerű nevelés szellemes hirdetője, a humanizmus lelkes apostola.

Ki tudja, ha anyját születésekor el nem veszti, mi egészen másképen fejlődik jelleme, alakúl sorsa e művelt lelkű nő tapintatos vezetése mellett; míg így nevelése alapjait apja veté meg, egy különben értelmes és eléggé művelt ember, de a ki jobban értett órái szerkezetéhez, rúgói és kerekeinek rendeltetésük szerint való egybeillesztéséhez, mint kis fia szellemi működésének szabályozásához. — Nem csoda tehát, ha fia oktatásához már kezdetben is

* L. «Quatre lettres à M. le président de Malesherbes, contenant le vrai tableau le mon caractère et les vrais motifs de toute ma conduite», Oeuvres complètes de J. J. Rousseau.

kontár kezekkel fogott. Azon téves nézetből indúlva ki, hogy a hat éves gyermek mindent olvashat, regényeken gyakorlá vele az olvasást s bár igaz, hogy ez az olvasottakat csak félig értette, de ítélete helyett akczióba lépett csapongó képzelme, s mohó kiváncsisággal, lázas érdeklődéssel, dobogó szívvel olvasá az érzelgős történeteket; saját szavaival élve, akó számra ontva a regényhősök szívgyötrelmei felett könyeit. Velök szenvedett, érzelgett s mielőtt jóformán még eszmélni bírt volna, ismeré már az emberi szív hullámzásának apályait, dagályait. — S az apa nem látta, mint sietteti kis fia amúgy is érzelgős szivének időelőtti érlelését; ő maga nagyobb gyermek volt nála is s nem egyszer megtörtént, hogy belemerűlve valamely lovagregény hajmeresztő badarságaiba, rájuk virradt, s az apa restelkedve figyelmezteté kis felolvasóját, hogy jó lesz már lepihenni! Valóban elszorúl az ember szíve, látva mint teszi tönkre gyakran szülői oktalanság gyermeke testi-lelki egészséges fejlődését.

E tapintatlan eljárás káros következményei el nem maradtak: a gyermeki lélek összhangja megzavarodott, itélete elhomályosúlt, emberekről, életről ferde fogalmakat szerzett, féktelen fantáziájában holdkóros lovagok, érzelgős regényhősnőkkel váltakoztak, s rossz szelleme gondoskodott róla, hogy akadjon valaki, a kivel gyermekkora első regényét eljátszsza. Ha az eset nevelési szempontból oly megbotránkoztató nem volna, valóban kaczaghatnánk e tragikomédián. A 28 éves Vulson kisasszonynak volt lelke hozzá, hogy imádóit hiúságból, kaczérságból, a rajongó gyermekkel mulattassa; sőt ennél is tovább ment, szerelmes lovagjával érzelgős levelezésbe bocsátkozott, s a pathetikus hang, mely e levelezésen elömlött, a sziklákat megindíthatta volna; csak a könnyelmű nő nem szállt magába, csak neki nem súgta meg női tapintata, helyes érzéke, hogy önmagához s a regényolvasástól elszédűlt fiúhoz is mennyire méltatlan és esztelen tréfára ragadtatá magát.

Nem csoda, ha e gyermekkori elmék fulánkja tartósan bennakadt a költő szívében, s még 20 év múlva is, midőn csolnakázás közben egykori dulcinéáját távolból a Genfi tavon megpillantá, a vele való találkozást szándékosan elkerülé. Sokkal érzékenyebb

volt, semhogy ez epizód nevetséges oldalát tréfával elüsse, mint a hogy ezt helyzetében manapság bárki más tette volna s ha később «Zsófia» című fejtegetéseiben a nőnemről kicsinylőleg, mint holmi hiú bábokról emlékszik meg, kiknek egyéb czéljok nem igen lehet, mint a férfiszív meghódítása, szórakoztatása külső, léha eszközökkel, nem lehet érte komolyan neheztelnünk, tudván, hogy ezt a Vulson k. a. fajta ismeretségeinek köszönhetjük.

Szinte jól esik, R. «Vallomásai» között lapozgatván, egyik nagynénje rokonszenves arczképére akadhatni, a mely az előbbinek csak annyiban lehet pendant-ja, hogy míg amaz, mint a nőiesség torzképe visszataszít, ez a szende nőiesség ellenállhatatlan varázsával vonzza szívünket. A legbensőbb kegyelet áhitata vezérlé R. kezét e kép ecsetelésekor. — «Nagynéném vídám kedélye — úgymond — jóságos mosolya, csendes munkálkodása, kedves arczkifejezése, természetes, nyugodt viselkedése, csengő meleg hangja besugárzá a ház táját, előzvén környezetéből a bút és gondot. Még éltem alkonyán is meg-megcsendülnek az ő dalai ellborult lelkemben s gyakran könyes szemmel, reszketeg, elhaló hangon dúdolgatom el e soha nem felejtett, előttem sajátságos bűbájjal biró danákat!» — S ha «Zsófia» című fejezetében a későbbi pädagog-író a nőiesség eszményképét állítja elénk kedves, megkapó vonásokban, úgy bizonyára nagynénje alakja lebegett lelki szemei előtt, s nőnevelési elveit ennek emlékéhez szabta. *

Ámde rossz csillagzata korán ragadta ki a kis R.-t. az otthon szeretetének jótékony melegéből. — Apja pályát választván fia számára, előbb egy jegyzői irodába, s mivel ez a foglalkozás a fiú hajlamaival merő ellentétben állt, innen Ducommun rézmetszőhöz adta. — A mily tapintatlanúl járt el fia első olvasmányai megválogatásában, ép oly gondatlan könnyelműséget tanusított akkor, midőn gazdát keresett számára, a ki apja helyett apja, oktatója, nevelője leendett; nem gondolva vele, hogy a mint egy jellemes, jóindulatú, derék mester áldásává, úgy válhatik inasa sorsának átkává a durva, szívtelen, önző mester. — S valóban az a rövidke

* L. «Emile»-ben «Sophie ou la femme».

idő, melyet R. Ducommun rézmetsző házánál töltött, szomorú fordulópontot képezett a gyermek erkölcsi életében! Ducommun mester kiméletlen keze csakhamar letörlé szívéről a gyermeki naivság, ártatlanság első hamvát. Ő, ki otthon a beczézett gyermek vala, kinek soha semmi kívánsága meg nem tagadtatott, itten egyszerre félig cselédszámba ment, a kit ebédközben az asztaltól elküldtek, nem lévén joga annak teljes elköltéséhez, a kit nem egyszer kiutasítottak a szobából, terhére lévén a bennmaradtaknak. — Képzelhetni, mennyire felháborodott egész valója, önérzete, igazságszeretete ezen méltatlan bánásmód ellen. — Így lett az előbb bizalmas, nyílt, vallásos fiú lassankint elzárkozott, tetető, hazug inassá; sőt rossz czimborák társaságában lejtőre kerülvén, azon mind alább sülyedt: megtanúlt lopni s ily módon szerzett pénzén oly könyvek birtokába jutott, melyek erkölcsi hanyatlását nagy mérvben elősegítették. Mestere emberséges bánásmódjával, atyai intéseivel még visszatarthatta volna elbukásától, de szeretetlen természetével inkább egyezett a túlszigor. Keményen megfenyíté a megtévedt inast, földig alázta, s így nemcsak a megtérést, hanem a házánál való további megmaradást is lehetetlenné tette. — Mit tehetett egyebet, kétségbeesésében elbújdosott a világba, kitéve a kóbor élet ezer veszélyének.

Jó csillagzata egy savoyai pap házába vezérelte, a ki vendégszeretően fogadta s azt tanácsolá neki, menjen Warensné asszonyhoz, ki bizonyosan kegyes pártfogásában részesítendi. Rousseauban felébredvén öröklött kalandvágya, örömmel nyúlt vándorbotjához s szívében reménynyel, boldog sejtelmekkel folytatá útját Annecy felé. Hogy ezen út czélpontja egész életére nézve mily végzetessé vált, azt saját feljegyzései tanusítják, mert még 58 éves korában is az ifjú rajongás teljes hevével, költői lelke egész ihletével emlékszik meg ez első találkozásról. «Oh, miért hogy nem környezhetem arany korláttal a boldog helyet — írja, — a melyet azóta számtalanszor áztattam könnyeimmel, borítottam forró csókjaimmal! Ti, kik kegyelettel tekintetek fel az emberiség nemtőinek

* L. «Confessions». Rousseau.

emlékoszlopaira, térdelve közelítsétek meg e drága helyet!» — Ennyire megtudta őrizni a jó öreg élte alkonyáig szíve idealizmusát s annyi csalódás után, miután Warens asszony rég leszállott a talapzatról, melyre költője imádata emelé, miután földi lénye minden gyarlóságában mutatta volt magát, még akkor is alakjának csak tiszta, minden salaktól ment emléke rezgett tova a költő lelkében.

De hát ki volt e nő, hogy e rendkívüli emberre oly mély és tartós benyomást gyakorolhatott?! — Életrajzi adatainak prózai oldalával nem foglalkozom. Elég, hogy fiatal volt, csinos volt, eléggé művelt is, s a szívjóság és könnyelműség, vallásosság és ledérség csodás keverékével vonzotta mindazokat, kik körébe jutottak; hát még a mi Rousseaunk lobbanékony szívét! — A női erények mintaképét látta csak benne: «Kifogyhatatlan szívjósága — úgymond «Vallomásai»-ban a szerencsétlenek iránti könyörülete, soha nem változó vidám, őszinte kedélye kísérői maradtak mindvégig az élet minden viszontagságai közepett!»

Határtalan bizalommal tárta fel R. előtte multját, s már csak e bizalomért is megérdemelte volna, hogy a helyes útra visszatereltessék általa. — Ámde nem azért húzott Warensné a szárdiniai királytól 2000 franknyi évjáradékot, hogy az ilyen ágról szakadt proselytát elszalaszszon; ez épen kapóra jött, mert hisz épen az vala missziója, hogy propagandát csináljon a katholikus hitnek, bár ő maga is újoncz volt még az egyház kebelében, melybe a protestáns vallásból tért át férjétől történt elválása után.

R. a puszta véletlennek tulajdonítá, hogy egy bizonyos Sabran úr épen akkor toppant W.-né házába; pedig hát minden valószínűség szerint a kettő titkon egyet értett, midőn Sobran úr ebéd fölött úgy mellékesen azon véleményének adott kifejezést, hogy R.-ra nézve legjobb volna Turinba menni az ottani propaganda házban a katholikus hitre térni, a mely esetben bizton számíthatna a genfi püspök anyagi támogatására. — Warensné ezen indítvány hallatára némi tiltakozást színlelt, a mi persze nem akadályozá Sobran urat, hogy az ügyet R. beleegyezésével gyorsan el is intézze, s így történt, hogy R. éretlen gyermekészszel, meggondolás és kényszerítő életviszonyok nélkül határozá magát élete legfontosabb lépésére:

öröklött vallása megtagadására. — Hát az apa ilyenkor hol késett az éji homályban? Az, értesülvén, hogy fia a rézmetszőt elhagyá, utána indúlt ugyan, — bizonyára inkább csak a forma kedveért, — s Warensnénál megtudván a turini utazás czélját, beérte azzal, hogy tékozló fia sorsa felett Warensnéval duettben elsírja apai könyeit; bár könnyű szerrel utólérhette volna még a távozót, ez gyalog, ő pedig lóháton utazván. S bármennyire mentegesse R. apja mulasztásait, semmi sem mossa le róla az utókor gyanuját, hogy mindkét kiskorú fiát szívesen engedé elbújdosni a nagy világba, ekként megszabadulván nemcsak apai gondjaitól, hanem a fiúk anyai öröksége hovafordításának felelősségétől is. Ezt, ha R. nem is vallja be nyíltan, de sejteti.

A mi R. vallási kitérését illeti, úgy annak annál kevesebb fontosság tulajdonítható, minthogy ő maga is meglett férfikorában ismét visszatért ősei vallásához. A katholikus vallás hitágazatainak dogmatikus magyarázása beléje új vallási meggyőződést nem önthetett, s új vallásában nem is a czélt, hanem az eszközt kereste. Mennyivel mélyebben hatottak szívére ama savoyai lelkész tanai, a kivel ezen alkalommal ismerkedett meg Turinban. Szívből fakadván, szívéhez könnyen megtalálták az útat a valláserkölcsiség ezen hamisítatlan elvei. Egyszerűen, világosan megtaníták arra, hogy bölcseség nélkül valódi boldogság nem létezik, hogy apró kötelmeink teljesítése csak olyan lélekerőt igényel, mint a legnagyobb hőstett, hogy inkább az emberek becsülésére, mint csodálására törekedjünk; — megismeré belőlük az emberi élet valódi képét, melyről eddig vajmi homályos fogalma volt. — Ezen tanokon alapszik a «savoyai lelkész hitvallása» «Emil»-jében, a természet vallásának ezen ragyogó irályú, magasan szárnyaló evangeliuma; költői tekintetből a legfenségesebb, rhetorikaiból pedig a legékesebben szóló, a a mi franczia nyelven egyátalán valaha iratott.

A propagandából kikerülve, R. keserűen tapasztalhatá Sobran úr hitegetéseinek hiú voltát. Mindössze csekély pénzösszeget nyomtak a markába s azzal ismét kitaszítva látta magát az élet válóútjára: választhatott koldusbot és szolgakenyér között. A két rossz közül a kisebbiket választván, beállott egy főrangú hölgyhöz inas-

nak, ennek csakhamar bekövetkezett halála után pedig hasonló minőségben Gouvon grófhoz, a király fölovászmesteréhez. Valóban ennél keserűbb ironiát sors szeszélye ki nem eszelt soha! Rousseau, a társadalmi kiváltságok büszke tagadója, az ember természeti jogai visszaállításának merész követelője, a szabadság, egyenlőség ős eszméinek lángszavú hirdetője, a franczia forradalom szellemi előkészítője, — 20 évvel előbb inasi szolgálatokat teljesít egy minden ízében arisztokrata asztaltársaság körül! Hogy e libéria alatt szellem is rejtőzik, azt a háznál még senki sem sejté; egy véletlen fedezte fel ez érdekes titkot. Egy ebéd alkalmával t. i. a családnak a fali szőnyegen olvasható franczia jeligéje került szóba; többen vitatták benne egy szónak helyesirását. R. mosolyogva hallgatá az az ellentétes nézeteket, a mit a házigazda észrevéve, biztatá mondjon ő is véleményt a dologról; mire R. leküzdvén veleszületett félénkségét, a kérdésben levő szó etimológiáját oly szabatosan magyarázá, valódi jelentését oly helyesen értelmezé, hogy az egész társaság meglepetve hallgatá e tányért váltogató, poharat töltögető nyelvészt. — E jelentéktelennek tetsző incidens hivatva lett volna R. egész jövőjének más irányt adni, ha ugyan ő is úgy akarja. Gouvon gróf kihallgatá múltjáról, viszonyairól, s szellemi tehetségének oly félreismerhetlen jeleit fedezé fel benne, hogy továbbképeztetését nagylelkűen elhatározván, ezzel fiát, a kiváló műveltségű Gouvon abbét bizá meg. Sajátságos összetalálkozása az ellentéteknek! az inas oly nevelő kezei között, a minőket rendes körülmények közt csak királyfiak oldalánál láthatni. Igaz, hogy a családnak saját czéljai is valának a fiú kiképeztetésével, de ez mitsem von le érdeméből. Gouvon gróf legidősebb fia, akkor bécsi követ, hazájában miniszterségre szemeltetvén ki, ezen állásában egy képzett, eszes és megbízható embert óhajtott maga mellé, s ezen szerepre alkalmasnak ítéltetett R. Valóban kitüntető bizalom. — Ámde nem számoltak védenczük féktelen jellemével! Mit neki a legfényesebb pálya, ha azt kitartó munka, huzamos alárendelés, egyéni hajlamai fékezése árán küzdhette csak ki? Soha! Ott hagyá pártfogóját, oktatóját, tanulmányait, a pálya végén kecsegtető miniszteri titkárságot, s lerázva rég megunt bilincseit, egy

könnyűvérű czimborához csatlakozva, nekiindúlt az Alpok vadonat világának, a természet rajongó imádatával szívében, s bőven kárpótolva érezte magát az eljátszott szerencséért, kiállott fáradalmakért és kínos nélkülözésekért.

Így kerekedett legtöbbször felűl benne az idealista a józanúl gondolkodón.

Ember sorsát el nem kerüli; Rousseaut is visszavezeté Warensné házához, s a modor, a hogy ez visszafogadá, jó szívének csak dícséretére válik. «A Gondviselés reám akarja bízni, — mondá, — én nem fogom eltaszítani!» R. a leggyengédebb vonzalommal símult hozzá, «mamá»-nak szólítá, ez viszont őt fiának, s valóban egy jó anyához méltó gondoskodással foglalkozott jövőjével. Tanulmányozá jellemét, tehetségét s női éleslátásával csakhamar tisztába jött felette; most azon volt tehát, hogy tehetségeinek megfelelő munkakört szerezzen.

Egyik művelt, eszes rokonához fordulván ez ügyben, felkéré, vizsgálná meg a fiút, s adjon véleményt, mihez mutat leginkább hivatást? Nos a vizsgálat felette leverő eredményre vezetett. A bíráló oda nyilatkozott, hogy a fiú, ha nem is egészen korlátolt (!) de nagyon szellemtelen; önnálló eszméi nincsenek, és gondolkozni nem bír! — (később korának egyik legnagyobb gondolkodója!) szóval, örülhet, ha valaha falusi plébánosig felviheti. — — S ilyen elutasító ítéletet nem egyet hallhatott R. ifjúkorában! A mi pedig a dologban legnevezetesebb az, hogy ő maga is helybenhagyja azok jogosúltságát, mert bírálói állítása szerint, jóhiszeműleg ítéltek; magatartása oly elfogúlt, feleletei oly zavartak valának, gondolatait oly nehezen bírta rendbeszedni s összefüggéssel előadni, hogy csak természetesnek találhatja a felőle táplált kicsinylő véleményt.

Sajnálom, hogy R. alaposan felsült bírálói iránt nem viseltethetem annyi elnézéssel, mint ő maga; sőt inkább hajlandó vagyok R. sikertelenségeiért első sorban az ő elhibázott modorukat tenni felelőssé. A legtökéletesebb hangszer sem szólal meg a kivánt dallamokban annak, a ki rajta játszani nem tud! Miért volt R. szellemes W.-né társaságában? Miért ismerte Gouvon gróf fel benne a lángészt? — Mert ezek tudtak játszani lelke húrjain.

Vigyázzunk, nehogy mi is R. bírálóinak tévedésébe essünk. Vallott kudarczunk lenne ez esetben a kisebbik baj; hasonlíthatlanul nagyobb az, melyet tanítványaink szellemi fejlődésében okozhatunk kicsinylő, elutasító véleményünkkel. — Ne feledjük, hogy a legtöbb gyermek ösztönszerű félénkséggel közeledik új tanítójához, s ritkán mutatja kezdetben valódi énjét; csak álarcz az, a mit félénk tart, meglehetősen együgyű, szellemtelen, határozatlan vonásokkal. Engedjünk neki időt, hogy jóakaratunkról meggyőződjék, biztassuk, bátorítsuk elismerésünkkel, bár arra alig érdemes még, s e keveset igérő álarcz lehullván, a legtöbb esetben tapasztalhatjuk, hogy alatta, ha nem is lángész, de egészséges értelem rejlik, épen elég arra, hogy helyes vezetés mellett kiképezve, vele az életben boldoguljon. Míg ha tapintatlan kezekkel mindjárt ismerkedésünk elején elöljük benne az önbizalmat, huzamos időre, gyakran örökre megbéníthatjuk benne a munkakedvet. Ilyen szellemi tetszhalott volt Rousseau 37 éves koráig, és ismétlem, hogy nem egészen önhibájából!

Warensné azonban jobban vélte ismerni gyámfiát, semhogy jövője felett kétségbeesett volna; s mivel rokona elég jónak ítélte a papi pályára, tehát beadta a papnöveldébe. Azt persze feledé, hogy a theológia alaposabb előismereteket tételez fel, mint a minőkkel védencze birt. Nem is boldogúlt odabenn, s csakhamar visszakerült gyámanyjához. — A zene iránt zsenge korától fogva nagy előszeretettel viselteték, s ezt a hajlamot aligha nem kedvencz nagynénje oltá szívébe rokonszenves énekhangjával. Elhatároztatott tehát, hogy zenetanulmányoknak szentelje magát. Csakhogy zenekedvelés és zenetehetség két különálló fogalom, R. a tőle megszokott szalmatüzzel, eget ostromló lelkesüléssel fogott a zene tanulmányozásához s bár nagyon nehezen boldogult, erősen hitte, hogy benne kiváló zeneköltő lappang. A zenetörténelem azonban R. nevű zeneszerzőről nem tesz említést. — Szóval tehetség hiján, mindössze annyira vitte, hogy énektanítása által használjon magának no meg egy kissé tanítványainak is. — És így volt ő mindenben; tapogatódzott a sötétben az igazi pálya után, melyen lángesze egészséges fejlődésnek indulhatott volna. — Nagykésőn, elfor-

gácsolt ifjúkora után, egy véletlen a villám megdöbbentő fényével világítá meg előtte az útat, melyen azután rohamosan megszállta a Parnassust.

A dijoni akadémia egy pályakérdése volt ez a villámsugár lelkének.

Előbb azonban még a telekkönyvi hivatalban próbált vele szerencsét Warensné, a hová az ő pártfogásával bejutott mint tollnok. Rousseau — és bureaukratismus, Rousseau — s a hivatalos órák feszélye, a hivatalos munka sablonszerűsége!

Nem bírta ki sokáig ezt a gyöngyéletet, s egy szép nap reggelén beállít irodafőnökénél, s minden indokolás vagy ürügy nélkül leköszön állásáról. A ki mást várt tőle, rosszul ismeri.

El kell ismernünk, hogy senki annyit R. jövőjeért nem tett, mint Warensné; s ha a legjobb szándékai is hajótörést szenvedtek, úgy nem rajta múlt. Ő nemtője volt Rousseaunak mindeddig, s csak sajnálkozhatunk rajta, miért hogy nem játszá végig e nemes szerepét! Ámde ez a nő, kinek egész eddigi élete a frivol kalandok lánczolata volt, önmagához következetlen nem lehetett; s bármennyire megütközünk is rajta, gyámfiával sem tett kivételt, őt is kedvesei közé sorozá. És ettől fogva Rousseau életének további mozzanatai már a regény- és történetíró lapjaira tartoznak. Mi ifjúsága történetéből megtanulhattuk azt, hogy nevelése alaposan el lévén hibázva, valóban boldog emberré nem lehetett soha, mert életéből férfikoráig hiányzott minden, a mi azt becsessé tehette volna.

Budapest. Nemecskay Irma.

A SZÉNSAVAS MÉSZ.

(Tanítási vázlat.) *

II.

(Ismétlés.) A mészpát anyagát, a szénsavas meszet, tehát legkönnyebben arról ismerjük fel, hogy az sósavban élénk pezsgés közt oldódik, és hogy ezen oldata a színtelen lángot sárgás-pirosra festi.

Lássuk már most, vannak-e még testek, melyek szénsavas meszből állanak, vagy olyanok, melyeknek alkotásához legalább részben járúlt e szervetlen vegyület?

Vizsgálódásunk tárgyát képezze: a fehér és a sötétveres márvány, valamely mészkő, pl. a kőbányai, homokkő a Kárpát-hegységből; továbbá egy fehér korall, egy csiga- vagy kagylóház pl. a tavi kagyló (Anodonta) háza és az állati csont, teszem egy bordatöredék.

Tegyünk ezen annyira különböző tulajdonságú testekből kis mennyiséget külön-külön nagyobb kémcsőbe, s öntsünk mindegyikre higított sósavat. Azonnal pezsgésnek indúl a kémcsövek tartalma; csak a csont nem idéz elő élénk pezsgést, bár e körül is képződnek apró gázbuborékok, melyek lassanként a folyadék felszínére szállnak. Hogy a pezsgést okozó szintelen gáz csakugyan szénsav, arról könnyen meggyőződünk, ha a gyujtószál lángját a folyadék fölötti térbe mártjuk, vagy azt hajlított csövön mészvízbe vezetjük. A gyujtószál minden egyes kémcsőben elalszik, ép úgy, mint elaludt volt a mészpátból nyert szénsavban; miből tisztán következik, hogy ezen testek egytől-egyig szénsavat tartalmaznak.

* A tanításkor felhozott anyagok egytől egyig, a kőzetek jókora (tenyér) nagyságú példányokban legyenek jelen.

De meszet (kalcziumot) is tartalmaznak, mert a tiszta platinadróttal bármely kémcsőből kivett próba sárgás-pirosra festi a színtelen lángot. A mészpát anyaga, a szénsavas mész van tehát a megvizsgált testek mindegyikében.

Ez alatt — mint látni való — a legtöbb kémcsőben megszünt a pezsgés. Csak a csont és a kagyló háza vet még nehány buborékot. De látjuk egyúttal azt is, hogy a fehér márványból és a korallból nem maradt fenn semmi. A veres márvány feloldódott ugyan szintén; oldata azonban nem tiszta — mint az előbbieknél, hanem igen kevés szilárd anyagtól zavaros, mely veres színével a vasrozsdára emlékeztet. Ezen szilárd anyag — a mint azt pontos vizsgálatok kiderítették — csakugyan nem egyéb, mint vasrozsda, azaz vasoxid, mely e márványnak veres színt kölcsönöz. A harmadik kémcsőben is alig látni oldhatatlan maradékot; s ez nem egyéb, mint nehány kvarcz-szemecske és igen csekély mennyiségű agyag. A homokkő, a kagylóház és a csont nem vesztették el eredeti alakjukat és nagyságukat. Mind e három test azonban — a szénsavas mésznek elvesztése folytán — lényegesen megváltozott. Így a szilárd homokkő annyira meglazúlt, hogy most az ujjak közt is szétdörzsölhető. Szétvált részecskéi nem egyebek, mint apró kvarczhömpölykék, melyek nagyítóval tisztán láthatók. A kárpáti homokkő tehát kvarcz-hömpölykékből áll, melyeket a szénsavas mész szilárd kővé ragasztott össze. A kagylóház és a csont meginé ruganyos szerves anyaggá lett; s így e két test szerves anyagból áll, melynek merevséget a benne egyenletesen szétosztott szévsavas mész kölcsönöz.

Mindezekből látjuk, hogy a vizsgálatnak alávetett testek mindegyike tartalmazza a szénsavas meszet. A fehér és veres márvány, a mészkő és korall tisztán vagy legalább leg és legnagyobb részben szénsavas mészből állanak; míg a kagylóházban és a csontban csak mint a lágy szerves anyagnak szilárdságot kölcsönző vegyület, a kárpáti homokkőben pedig mint kötőszer szerepel.

Számtalan ilyen és hasonló módon a legkülönfélébb testekkel véghez vitt kisérletekből kitűnt, hogy a szénsavas mész csaknem általánosan és roppant nagy mennyiségben elterjedt anyag.

Csekély mennyiségben tartalmazzák különösen a forrás- és a kútvizek; továbbá a növények és állatok, melyek egyes szerveinek merevséget kölcsönöz, vagy lágy testük körül erős hártyát képez; ez teszi továbbá a legtöbb talajnemnek, homoknak, agyagnak egyik elegyrészét. és a legtöbb homokkőnek kitünő kötőszerét Ezen összes és roppant nagy mennyiség azonban aránylag csekély azon óriási tömegekhez képest, melyeket a szénsavas mész — tisztán, vagy csaknem tisztán — különösen mint mészkő földünkön alkot. Nemcsak hegyek, hanem egész nagy hegy lánczok e szervetlen vegyületnek köszönik létüket.

A mészpátnak, márványnak és a mészkőnek már futólagos összehasonlításából is látni való, hogy azok — daczára azonos anyaguknak — mégis különböző testek. Ez oka annak, hogy a tiszta vagy legalább legnagyobb részben tiszta szénsavas mésznek más meg más nevet adnak. Lássuk röviden nehány fajtáját — pl. a mészpátot, a márványt, a mészkövet és a cseppkövet — közelebbről.

1. A **mészpát.** Ezen névvel *azon szénsavas meszet jelöljük, mely kristályokban van kiválva vagy — mint ér a hasadékot kitöltve — lemezes, rudas szerkezetű.* A mészpátnak, mivel könnyen hasadozik, kiválóbb haszna nincsen. A víztiszta izlandi mészpátot — miután a kettős sugártörést kitünően mutatja — optikai czélokra veszik; különben szép kristályaival az ásványgyűjteményeket, csillogós töredékeivel pedig a sírokat és a virágágyak szélét ékíti helyenként.

2. E kérdésre: mi a **márvány?** könnyen adhatunk feleletet, ha előbb egy-két ismeretes márványt — pl. a fehéret és a veresetet megvizsgáltuk. E két márványnak — kivált a fehérnek — nagy szivóssága, tetszetős színe és csiszolt állapotban szép fénye is van. A fehér márvány törési lapjain a fehér czukoréhoz hasonló szemcsés szerkezetet mutat, azaz apró szemecskékből áll, melyek egymással szorosan összenőve, az egész tömeget teszik. A veres márványt már nem látjuk szemcsésnek; ha azonban a belőle csiszolt vékony lemezkét nagyítóval megvizsgáljuk, akkor ez is szemcsésnek bizonyúl.

Az ilyen igen aprószemcsés szerkezetet, másképp: szövetet mint a minő a veres márványnál tapasztalható, tömöttnek nevezzük. Hasonló tulajdonságokat árulnak el a többi márványok is; s azért mondhatjuk, hogy *márvány azon szemcsés vagy tömött szénsavas mész, mely csiszolt állapotban tetszik a szemnek* és jókora tömegeket képez.

A márványok közül legbecsesebb a tiszta fehér és aprón szemcsés; mert ez a szobrásznak művészi kezétől legtetszősebb alakot nyer. Ilyen van Olaszországban Carrara mellett. Ez nyújt jelenleg a szobrászatnak legjobb és legszebb fehér anyagot; kevésbé tiszta erezett féleségeiből asztaltáblákat készítenek, és itt-ott fürdőkádaknak veszik.

A carraraihoz hasonló fehér márvány van ugyan nálunk is — így Erdélyben a Szárhegyen, Ruszkiczán Krassó-Szörénymegyében .. —; a hazaiak közül azonban mégis a kevésbé szép, a veres márvány a legfontosabb, mert ez egyebek között Esztergomtól nyugatra Lábatlan környékén egész hegyeket alkot. Különböző vastagságú tábláit egymástól elválasztani könnyű; s azért nem csoda, — mivel a Duna sincs messze termőhelyétől, — hogy e márvány annyira tudott elterjedni. Ebből készítenek sok síremléket; ezzel diszítik sok háznak alját; ezt veszik folyosók, erkélyek, fürdőmedenczék, sőt lépcsők készítésére.

A többi márványok — a mint arról minden nagyobb, pl. a nemzeti múzeum és a m. kir. földtani intézet márványgyűjteményében könnyen meggyőződhetünk — igen nagy változatosságot mutatnak. Van ezek között durván szemcsés, szemcsés, finoman szemcsés és tömött; van fehér, fehéres, szürke, veres, fekete, sárgás, kékes, zöldes . . .; van továbbá e színek valamely keverékében pompázó: tarka, gyengén futtatott, erezett, foltos .. — szóval annyiféle, hogy azt mind leírni alig lehetséges.

3. De még nagyobb eltéréseket mutat fel azon rendkívül elterjedt szénszavas mész, melyet közönségesen **mészkőnek** nevezünk. Van ugyanis mészkő, mely oly sűrű és szívós, akár a veres márvány; van szemcsés, továbbá kissé likacsos tömött, de azért igen szívós; van apró gömböcskékből álló s kissé laza, sőt annyira

puha, mint az irókréta, mely szintén e csoportba számítható. Még sokkal többféle a mészkő színére és a bent lévő idegen szerves és szervetlen testek minőségére és mennyiségére nézve. Ezen nagy változatosság miatt ne menjünk messzire, hanem csak azt a mészkövet vizsgáljuk meg, mely a Kis-Svábhegyen és Kőbányán van kifejlődve; valamint az is, mely e két mészkőfajtával azonos tulajdonságú és Budapesten könnyen megszerezhető.

a) A kissvábhegyivel azonos mészkő előfordul Ó-Buda mellett a Szép-völgyben, hol az vagy tíz kőtörésben szépen fel van tárva. Ezen mészkő sűrű tömött, igen szívós, kalapácsütésre cseng; szürkés-fehér színű, vagy szennyes sárga, ritkán fehér. Törési lapjain hosszúkás fehér csíkok láthatók benne nagy számmal, melyek nem egyebek, mint az ú. n. nummulitok és orbitoideák átmetszetei. Ezen, a Véglényekhez tartozó tengeri állatok maradványai oly nagy számmal járultak a kissvábhegyi és szépvölgyi mészkő alkotásához, hogy azt bátran nummulit- vagy orbitoid-mészkőnek mondhatjuk. De találni benne olykor még egyéb kövületeket is, így: pecteneket, echinusokat, a rákok közül Raninát (néha a Szépvölgyben), czápafogakat...; sőt vékony csiszolatban a nagyítóval egy tengeri moszat — az ú. n. Lithothamnium — töredékeit is, melyek némely példányban oly nagy mennyiségben vannak jelen, hogy e miatt joggal Lithothamnium-mészkőnek is nevezhetjük. Ezen mészkő igen jó anyagot szolgáltat az útak kavicsolására, azért nagyban fejtik az említett kőtörésekben.

b) A kőbányai és a vele hasonló tulajdonságú mészkő, mely a Duna jobb partján, különösen Promontor és Sóskút környékén van hatalmasan kifejlődve, nem sima felületű, mint az előbbeni, hanem érdes tapintatú s azért durva mészkőnek neveztetik. Színe szürkés-fehér vagy fehér. Némely példány nem egyéb, mint kagylók (Tapes) és csigák (Cerithium) töredékeinek halmaza; a másikban csak a hely van meg, melyet egykor a kövület elfoglalt. — Ez a mészkő szolgáltatja a közönséges építő követ, ebbe vannak kivájva a híres kőbányai sörpinczék és egyes lakások Promontoron.

Van azonban a durvamészkőnek egy, apró gömböcskékből álló ú. n. ikraköves fajtája, mely csak gyéren tartalmazza a

nagyobb kövületek kinyomatait. Ezen mészkövet használják a kőfaragók, sőt olykor a szobrászok is műkőnek. Elbánni vele könnyű; nemcsak faragni, de fűrészelni is lehet; a levegő és víz hatásának erélyesen ellentáll, sőt szilárdsága a levegőn növekszik. Jobb követ alig lehet kívánni; s azért mint kitünő anyagot nagy mértékben használják építésre. Belőle épült a tud. akadémia, a lipótvárosi bazilika, a Mátyás-templom, az operaház, sok palota és egyéb kisebb ház. De hogy ezenfelül mennyire alkalmatos kőfaragási, sőt szobrászati művekre is, azt egyebek közt a lánczhíd oroszlánjai és a Margit-híd műfaragványai eléggé bizonyítják.

Látni való mindezekből, hogy e két mészkőnek tömeges elő fordulása a közel környéken valódi áldás a fővárosra nézve.

Ily módon szemügyre véve azt a sok mészkövet, mely földünk mind az öt világrészében oly hatalmas tömegekben terül el, a nagy munka végeztével azon meggyőződésre jutnánk, hogy az úgy szerkezetre és szivósságra, valamint színre és kövülettartalomra nézve igen különböző. Mindazonáltal az a sokféle *mészkő* egyezik abban, hogy valamennyi nagy tömegeket alkot és *nem egyéb, mint többé-kevésbé tiszta s oly szemcsés vagy tömött, ritkán laza, szénsavas mész, melynek külső szép tulajdonságai nincsenek.*

4. A mészkő nevezetes továbbá arról, hogy benne gyakoriak a kisebb-nagyobb repedések, üregek, sőt helyenként hatalmas barlangok. Ha ezeknek keletkezését akarjuk megtudni, vissza kell emlékeznünk a multkor tett tapasztalatokra. Kisérleteink alkalmával egyebek között láttuk, hogy a tiszta víz ugyan nem, de a szénsavtartalmú víz oldja a szénsavas meszet, mely megint szilárd alakban válik ki, a mint a szénsav elszállt a vízből. Tanultuk továbbá azt, hogy a szénsav nemcsak a levegőben foglaltatik, hanem a szerves testek bomlási termékeiben, a talajban, sőt hogy a föld belsejéből is tódul helyenként. — E szerint az esővíz úgy a levegőből, mint földalatti útjában felvehet szénsavat. És mit fog mívelni az ilyen szénsavtartalmú víz, ha valamely mészkőhasadékon akadálytalanúl szivárog lefelé? Nemde oldani fogja a mészkövet; és a vékony hasadékból — ha a körülmények kedvezők — az idők hosszú sora után tágasabb üreg, sőt hatalmas barlang keletkezik. A mészkő-

hegységekben annyira elterjedt üregek, barlangok nagyobbára a víz oldó hatásának köszönik létöket.

Ha a körülmények megváltozva, a víznek nagy része másfelé veszi útját, a kész barlang egyéb képződésnek válhatik helyéül. A nagyon lassan szivárgó víz veszteg marad a barlang boltozatán. A cseppecskéből elszáll a szénsav, párolog a víz és a kivált tiszta szénsavas mész rátapadva marad a barlang boltozatán. Az első cseppet követi aztán a második..., az ezredik...; ezekből is kiválik szilárd anyag, mely egymáshoz tapadva, lassanként a jégcsapokhoz hasonló alakú képződményeket — az ú. n. **cseppkövet** — hozza létre. Egy csepp csekélység ugyan, de a cseppeknek miriádjai hatalmas és bámulatra méltó cseppkő-képződményeket képesek eredményezni; a mint arról pl. az Agteleki (Gömörmegyében) és az Adelsbergi cseppkőbarlang (Krajnában) szépen tanúskodik. Megtörténik az is, hogy a cseppkőképződés az idő által nem korlátolva, az egyes cseppkövek összeérnek és a barlang azon gyönyörű, áttetsző mészpátanyaggal telik meg, melyet mint *keleti alabastromot* a szobrászatban és épitészeti diszítésben már a klasszikai ókorban nagyra becsültek (asztaltáblák Abazzia-kávéházban, Andrássy-úton).

5. Így a mészpáttal, márványnyal, mészkővel és cseppkővel kissé megismerkedve, lássuk a vizet, a mint az a földből kiérve, folytatja útját a tengerbe. A közel környék forrásokban nem bővelkedik ugyan; de a mi van, oly érdekes és hatalmas, hogy még e tekintetben is kiváló hely jutott Budapestnek. Különösen a nagymennyiségű meleg víz ez, mely a budai oldalon számos forrásban bugyog fel hatalmasan, a Margit-szigeten és városligetben pedig artézi kút által hozatott felszínre. Margit-szigeten egy zuhatagon omlik. E leomló viz alá tett kosár, virágbokréta, úgyszintén a zuhatag fala mészkőréteggel vonódik be; mi annak jele, hogy ezen — különben kristálytiszta — víz szénsavas meszet tartalmaz feloldva. De nemcsak ez, hanem a többi forrás-, kút- és folyóvizekben is van e vegyület. Azért ott, hol a szénsavas meszet tartó forrásvíz vesztegel, — pl. egy tóban — a szilárd szénsavas mész kiválva, lerakódik a fenékre és a tóba került állati, növényi s egyéb anyagokat bekérgezve az idők hosszabb sorában nagy mészkőtömegeket képes létre-

hozni. Egy ilyen kész mészkőképződmény, mely a budai forrásvizekből származott, Ó-Budán, Kis-Czell mellett, vagy 40 láb vastagságban van feltárva. Ezen mészkő igen szivós; piszkos sárga vagy szürke; többnyire tömött; helyenként azonban a belé zárt káka, nád, faágak, levelek és némely csigák tartalma folytán kisebb-nagyobb mértékben likacsos. Mindezek daczára a sűrűbb fajtáit mint kitünő anyagot az alapépítéshez veszik. E kis-czelli mészkő pompás példát szolgáltat arra, hogy a forrásvízből mily hatalmas tömegek válhatnak ki. Hogy pedig ez a mészkő csakugyan vízből származott, azt a benne foglalt vízi szerves lényeknek számos maradványa és települése világosan bizonyítják. De nemcsak a budai, hanem a többi forrásvizek is tartalmazzák a szénsavas meszet, s azért ezeknek bármelyikéből — kedvező körülmények között — képződhetik mészkő. De ha nem kedvezők a körülmények? Akkor a szénsav mész a vízzel tovább vándorol s végre legalább részben eljut a tengerbe. Hogy mennyi szénsavas meszet és egyéb szilárd anyagot visz el csaknem észrevétlenül a Duna, az Balló Mátyás: «A Dunafolyam vegyi viszonyáról Budapestnél» czímű értekezéséből is kitünik. Balló vizsgálódásainak alapján 728.865,638 vámmázsára vagyis: 36,443.281,900 kilogrammra teszi azon szilárd anyagok összegét, melyet a Duna vize visz el évenként Budapestnél; miből körülbelől 26% esik a tiszta szénsavas mészre.

Igy tehát a tiszta csapadékvíz szénsavat felvéve lúgozza, oldja a terjedelmes mészkőhegységeket; itt váj, amott épít; a legtöbb szénsavas meszet azonban a tengerbe szállítja. De hát hová lesz ez a tömérdek szilárd anyag, mely annyi folyóvíz postáján folyton száll a tengerekbe; hiszen a párolgó vizet a nehézkes szénsavas mész nem képes a légkörben követni?

A világ Teremtője ötödik napon mondá: «hozzanak a vizek élő állatokat . . . s megáldá az Isten azokat, mondván: gyümölcsözzetek és sokasodjatok, és töltsétek be a tengernek vizeit». És úgy lett. Tömérdek állat népesíté be a tengereket és édes vizeket; ezek között óriási számmal olyanok is, melyek nem igen birták volna ki gyenge szervezetüknél fogva az élet viszontagságait. Azért e lágytestű lényeket még azon tulajdonsággal ruházta fel, hogy a

szénsavas mészből erős bástyát készítsenek testök körül. Sok miriád és miriád kisebb-nagyobb lény: puhányok, echinoideák, korallok, végtelen sok apró véglény iparkodik minél erősebb és szebb házat építeni teste körül. A tengerekbe jutott szénsavas mész bőven nyújt erre anyagot. De e szorgalmas munkások élete is csak egy ideig tart. Hulláikon új nemzedék fejlődik...; szerves anyaguk elrothad, azonban a szilárd váz megmarad s ezeknek megszámlálhatlan sokaságából hatalmas tömegek származnak a tenger fenekén, melyek idővel a közberakott iszappal összeragasztva mészkővé változnak át. — Tengerben ugyanily módon képződtek ki azok a mészkövek, melyek bőven tartalmazzák a tengeri állatok maradványait, mint a minő pl. Budapest környékén a nummulit- és a durvamészkő; míg a kis-czelli édes vizekből rakódott le, mert ez csak a szárazon vagy édes vizekben élő szerves lények kövületeit zárja magába. Ugyanily módon származott a többi mészkő, a legtöbb mészkőhegység.

Ott tehát, a hol a vadregényes mészkőhegyek bámulatra ragadják a vándort; ott, a hol az emberi lakások ezrei emberi pezsgő életet hirdetnek, hol a munkások a mészkő fejtésével szorgalmatoskodnak: valamikor nem az embernek és a szárazföldi állatoknak, hanem a vizeknek és az azokban élő vízi állatok millióinak szolgált lakhelyül. Hogy földünk kerekségén állandó nincs semmi, legjobban bizonyíthatja az, a ki a szervetlen világot tanulmányozta. De ne képzeljük, hogy ez örökös változásnak mi vagyunk felfedezői; ezt tudták a régiek is. Már a mély gondolkozású Pythagoras mondja: «semmi sem hal el a világon, a testek csak alakjokat változtatják; a száraz tengerré lesz és a tenger szárazzá változik».

Összefoglalás. Házi irásbeli dolgozat az I. alatt közölt összefoglalás mintájára.

Rybár István.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Miniszteri rendelet a felső nép- és polgári iskolák ügyében. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium a tanfelügyelők útján a következő rendeletet intézte a felső nép- és polgári iskolákhoz: A felső nép- és polgári fiú és leányiskolákban az egyes tantárgyak tanulása alóli felmentés és némely tantárgyból nyert elégtelen osztályzatnak a tanulók haladásának megítélésénél figyelmen kívül hagyása körül országszerte eltérő és több tekintetben kifogásolandó eljárást észlelvén, indíttatva érzem magamat az érintett kérdéseket következőképen szabályozni. 1. A felső nép- és polgári leányiskolákban a női kézimunka, és mindkét fokozatú fiú- és leányiskolákban a rajz (szabadkézi úgy mint mértani) oly fontos tantárgyak, hogy azoknak elsajátítása minden ép testű növendéktől föltétlenül megkövetelendő. Minthogy helyes módszerű és főleg a női kézimunkánál a tanuló túlterhelését gondosan kerülő tanítás mellett az említett tantárgyakban a kitűzött czélok minden szorgalmas tanuló által elérhetők, annálfogva a hanyagok által netalán kiérdemelt elégtelen osztályzat ezeknek a felső osztályba bocsátásánál épen úgy számításba veendő, mint bármely elméleti tantárgyból nyert elégtelen osztályzat. A szépirásból helyes tanítás mellett ugyan vajmi ritkán fordul elő elégtelen osztályzatot kiérdemelt tanuló: mindazonáltal elrendelőnek találom, hogy ezen osztályzat máskülönben jó előmenetel mellett a tanulót első ízben való bukása esetén a felső osztályba fölmenetelében ne gátolja — mind a mellett azonban az illető szigorúan kötelezendő, hogy írását magánszorgalom által javítsa, mert ha a következő évben is elégtelennek találtatnék a szépirásból tett előmenetele, akkor ez okból javító vizsgálatra, esetleg osztályismétlésre utasítandó. A testgyakorlat és ének bizonyára nem csekélyebb fontosságúak a nevelésre nézve, mint az oktatásnak többi tantárgyai; mindazonáltal figyelemmel arra, hogy ezen tantárgyak nem bizonyos ismeretek elsajátítása, hanem a testi és æsthetikai nevelés kedvéért foglalnak helyet a tantervben, — figyelemmel továbbá arra, hogy a ki nem elégítő eredmény ezen tárgyaknál nem csupán a szorgalom és törekvés hiányának, hanem gyakran a testi szervezet fogyatékosságának tulajdonítandó: ezen tantárgyakra nézve is megengedem azt, hogy az ezekből nyert elégtelen osztályzat a tanulót a felső osztályba lépésben ne akadályozza. 2. Fölmentésnek csupán az előbbeni pontban felsorolt tantárgyaknál tiszti orvos által kiállított orvosi bizonyítvány alapján testi hiba okából lehet helye. Egy félévig terjedő időre a fölmentést az iskolaszék vagy gondnokság adhatja meg; azonban félévnél hosszabb időre, vagy véglegesen az 1889. évi október hó 19-én 411. eln. sz. alatt kelt rende-

letem 11. pontja értelmében (v. ö. Rendeletek Tára 1889. 2230. oldal, «Néptanítók Lapja» XXII. évf. 705. oldal) a tanulót csak a kir. tanfelügyelő mentheti fel. A testgyakorlat és női kézimunkától való felmentésnél szükséges, hogy az orvosi bizonyítványban kimondassék, vajjon az illető tantárgy egész körére, avagy csak egyik részére (péld. kötés, szergyakorlatokra) vonatkozzék-e a fölmentés. Elvárom, hogy az illető orvosok a fölmentés szükségességét igazoló bizonyítványok kiszolgálásánál tartózkodással járjanak el, mert ellenkező esetben őket terheli a felelősség azért, hogy feltétlen szükségesség nélkül a növendékek a testi fejlődésüket előmozdító testgyakorlat, illetőleg a gyakorlati szempontból nélkülözhetlen rajz és női kézimunka tanítását nélkülözendik. 3. Az ének alól fölmentés csak az éneklésben való gyakorlati részvételre vonatkozhatik; de a fölmentettek oly végből, hogy az ének elméletében bizonyos fokú biztosságra tegyenek szert, és a mi az énektanítás főczélja, hogy hallásuk szerve a lélek működését nemesítő képzés teljes hijával ne maradjon, kötelesek az énekleczkéken rendesen jelen lenni. 4. Ugyanazon szabályok, melyek e részben a rendes tanulókra nézve érvényesek, a magántanulókra is alkalmazandók; csupán a testgyakorlat és ének, mint tisztán a nevelés érdekeit szolgáló tantárgyak, mellőzhetők a magánvizsgálatoknál. 5. Végre az 1889. évi május hó 12-én 6364. sz. alatt kelt rendeletem (v. ö. Rendeletek Tára 1889. 1188. old., «Néptanítók Lapja» XXII. évf. 350. old.) második részében a polgári fiúiskolákban tartott magánvizsgálatokra nézve kimondott határozatokat, a polgári leányiskolákra is kiterjesztem.

*

A rajztanár-jelöltek vizsgálatai. A közoktatási miniszterium a következő utasítást adta ki a rajztanár-jelöltek tanképesítő vizsgálatai ügyében. Az érdekelt rajztanár-jelölteknek és ideiglenesen alkalmazott rajztanítóknak, kik folyó 1889—90-iki tanév végével a szabadkézi rajzolásból tanképesítő vizsgálatot tenni kívánnak, tudomására hozatik, hogy a vizsgálat megindítását czélzó szabályszerűen (50 krral) bélyegzett kérvények az orsz. m. kir. mintarajziskola és rajztanár-képző igazgatóságához (Budapest, Andrássy-út 71. sz.) f. évi márczius hó 15-ig lesznek beküldendők. Ezen folyamodványokhoz melléklendők: *a)* Az illetőnek rövid életrajza, melyben különösen kiképeztetésének menetét, főirányát és azon időt, melyet kiképeztetésére fordított, kell jeleznie. *b)* Egyúttal ki kell jelentenie, hogy középtanodai (és tanítóképezdei) rajztanárságra vagy rajztanítóságra (polgári stb.) kívánja-e magát képesíttetni. *c)* Az életrajzhoz csatolandók a tanulmányi és egyéb bizonyítványok, melyek azt, hogy a vizsgálandó a megkívántató általános műveltséggel bír, igazolni hivatvák, valamint: *d)* a mértani, építészeti és szabadkézi rajz köréből való dolgozatai. (Ez a pont az intézet volt vagy jelenlegi növendékeire nem alkalmazandó. *e)* Ha az illető közszolgálatban áll, közvetlen előljáróságától, különben pedig a közhatóságtól kibocsátott erkölcsi bizonyítványt. *f)* Melléklendők végül a vizsgálati díj (20 forint), és azon bizonyítványok is, melyek valamely tanintézetnél netalán rajztanítói minőségben teljesített működéséről tanúskodnak.

*

A tanítói mellékfoglalkozások ügyében a következő miniszteri rendelet jelent meg 486. eln. sz. alatt: A tanügy érdekében szükségesnek

tartom a tanfelügyelőséget további megfelelő eljárás czéljából figyelmeztetni, hogy a népiskolai közoktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. t. cz. 141. §-ában a tanítók mellékfoglalkozására vonatkozó rendelkezést a legszigorúbban kívánom betartani. Különösen kiemelem, hogy a lapszerkesztést is olyan foglalkozásnak tekintem, a melyet ha nem is zár ki a tanítói állás, de a melyet a tanítók csakis az iskolai felsőség előleges engedelmével vállalhatnak el. Felhivom tehát a tanfelügyelőséget, hogy a felügyeletére bízott iskolák tanítóit a legszigorúbban utasítsa, hogy a mindenféle lap szerkesztéséhez szükséges engedélyért esetről-esetre hozzám még olyan időben folyamodjanak, mikor a szerkesztés elvállalására vonatkozólag még semminemű kötelezettséget nem vállaltak, mert ha esetleg az engedély megtagadását látnám szükségesnek, azt az illető minden kötelezettsége daczára is megteendeném. Szükségesnek tartom végül megjegyezni azt, hogy politikai lap szerkesztéséhez ezentúl egyáltalában nem fogok engedélyt adni. Budapesten, 1890 február 17-én. *Gróf Csáky* s. k.

*

A nőnevelés kérdésével nevelésügyi folyóirataink közül három is foglalkozott a lefolyt hóban. A «*Nemzeti Iskolában*» Jámbor Lajos értekezik a nőnevelésről e czím alatt: «Miként neveljük leányainkat». Azon tételből indul ki, hogy: egyedül az a nemzet lehet valóban boldog, melynek művelt, értelmes és erkölcsös leányai vannak. Ez alaptétel nyomán fejtegeti, hogy a leányok nevelésében az általános nevelési elvek mellett kiváló figyelemben részesítendők: «a vallásosságra, szerénységre való nevelés, a szelidségre, tisztaságra, takarékosságra, munkásságra, végül a kevéssel való megelégedésre és a háziasságra való szoktatás». — A *Népiskolai Lapok* «A nőnem befolyása az erkölcsökre, a hazára és vallásra» czímű czikkben fejtegeti, hogy az erényes, okos és takarékos asszony a család őrzőangyala s a nemzet jóltevője volt minden időben, mint ezt a történelemből idézett példák s a jelen társadalmi állapotokból vett tapasztalatok bizonyítják. A nők e nemes feladatuknak csak nemes, vallás-erkölcsös magatartás mellett felelhetnek meg, mert csak ez állandósítja tekintélyüket a családban és a társadalomban. — A harmadik folyóiratban a «*Népnevelőben*» Spaller József «A divat nevelési szempontból» czímű rövid értekezésében ostorozza a társadalmi szokásokat, «mely a nőket a családtól és a gyermekek nevelésétől elvonja. Szerinte épen ezért a mai gyermekek nagy részében hiányzik a jámborság, vallásosság, alázatosság és szerénység érzelme, melyre a régiek a nevelésben oly sokat adtak; az ezekkel való gondolást kiszorította a nevelési elvek közül a zongorázás, idegen nyelvek tanulása stb. Ezekkel terhelik túl a gyermeket s féltve széltől, naptól, szabad levegőtől, nevelnek satnya, hervadó embereket. E ferde nevelés súlyát leginkább a leánygyermekek érzik meg». Sok igaz van benne!

*

Az iskolás gyermekek testi nevelése. E fontos kérdés gyakran foglalkoztatja ez idő szerint pædagogiai és egészségügyi szakköreinket. A közoktatásügyi miniszteriumban Berzeviczy Albert államtitkár úr elnöklete alatt, ki a költségvetési vita alkalmával is felvetette volt már az

iskolai egészségügy kérdését, e hó folyamán szűkebb körű értekezletet tartottak, melynek tárgya az iskolai egészségügy s a testi nevelés kérdése volt. A közegészségi egyesületnek ez ügy megbeszélésére kiküldött bizottsága tartotta ez értekezletet, melyen az elnök ismertette azon mozgalmakat, melyek a testi nevelés fejlesztése s különösen az iskolai játékok nagyobb fölkarolása érdekében a külföldön megindultak s rámutatott, hogy e téren nálunk mily sok tennivaló van még. A fölszólalók kivétel nélkül hangsúlyozták, hogy az iskolában az eddiginél nagyobb súlyt kell fektetni a testi nevelésre, a tornatanításba több elevenséget és szabadabb szellemet kell bevinni, meg kell honosítani az iskolai játékokat, az egyetemek hallgatóit a tornacsarnokokba és vívótermekbe kell csábítani s a tornatanár-képzést államosítani kell. A tornatanár-képzés hiányait ismeri a közoktatási kormány s a bajok gyökeres orvoslására a miniszteriumban az előkészületek már folynak. E hírrel kapcsolatban meg kell emlékeznünk a föntebbi kérdéssel foglalkozó ama kitünő közleményről, melynek első része a «Természettudományi Közlöny» márcziusi számában jelent meg. Minden szülőnek és minden nevelőnek olvasnia kellene e czikket, mely világosan és meggyőzően fejtegeti, hogy a testgyakorlás csak akkor válik a gyermeknek hasznára, ha mérsékelt, egyenletes és üdítő. A szertornázás túlságát elitéli. A tornatanítók főként sok megszívlelendő dolgot tanulhatnak e czikkből, melyből bővebb kivonatot adnunk térszűke miatt nem lehet.

*

A kolozsvári felsőbb leányiskola. Kolozsvár városa az ottani felsőbb leányiskola végleges szervezése ügyében már régebben kimerítően indokolt fölterjesztést intézett a közoktatásügyi kormányhoz, azt kérve abban, hogy az állam ez iskolát vegye át a várostól, s mint állami intézetet lássa el új szervezettel, s fenntartásáról gondoskodjék. Ez emlékirat következtében a kultuszminiszter nemrégen intézkedést is tett ez ügyben, s a város és az iskolai előljáróssággal a tárgyalások megejtésére Berecz Antalt, a bpesti felsőbb leányiskola igazgatóját miniszteri biztosnak nevezte ki. Berecz Antal a husvéti szünidő alatt megy Kolozsvárra, hogy a város és az iskolai előljáróssággal a kérdést tárgyalja, s ez alapon a kormánynak jelentést tegyen.

*

Az országos nőiparegylet jeles nőipariskolájának sorsa is függőben van. A női iparoktatás fejlesztése körül oly nagy érdemeket szerzett egyesület anyagi viszonyai csak nehezen birják meg egy oly nagyszabású intézet fentartását, minővé ez iskola, az egyesület buzgólkodása folytán, az utóbbi években fejlődött. Az egyesület előbb a városnak ajánlotta fel iskoláját az intézet czéljaira emelt czélszerű épülettel együtt. Ez ajánlata azonban eredményre nem vezetvén az ipar- és kereskedelemügyi miniszteriummal kezdett az egyesület újabban az iskola átadása czéljából tárgyalásokat. Mint halljuk, e tárgyalások az iskola sorsát biztosítani fogják, mit az intézet, nemes czéljait tekintve, a női munkaképesség fejlesztése érdekében őszintén óhajtunk!

*

A Mária-Dorothea-egyesület tanítónői szakosztályának f. évi ápr. hó 1-én sok tanítónő részvételével tartott ülésén Berta Ilona, «A lélektani alapra fektetett oktatás» című saját tapasztalataiból összeállított tanulmányában, igen érdekesen s tanulságosan értekezett arról, hogy miként lehet az egyes tantárgyak, különösen a magyar irodalom tanítása közben a növendék lelkét öntudatosan foglalkoztatni, lelki szemléletét élesebbé, lelki világát gazdagabbá, élénkebbé tenni. — Sebestyén Jenő dr. keresk. akadémiai tanár folytatta a megelőző gyülésen elkezdett előadássorozatát a nemzetgazdaságtanból. Az életből vett példákban magyarázza meg a javak, tulajdon, csere, munkamegosztás fogalmát, s feltünteti ez utóbbinak, mint a foglalkozási ágak előidézőjének, mérhetetlen fontosságát. Kifejti az egyedi, társas és államgazdaság lényegét, majd megmagyarázza a nemzetgazdaság, majd a világgazdaság fogalmát, a minek mind a munkamegosztás az alapja. Majd áttér a pénznek mint csereeszköz, értékmérő, fizetési eszköz és vagyongyüjtési eszköznek ismertetésére, konkrét példákban tünteti föl a pénznek a gazdasági élet összes viszonyaiban nyilatkozó mozgató erejét. Ezután Saffáry Irma tett jelentést az ifjusági iratok birálására kiküldött bizottság munkálkodásáról. A szakosztálynak egy szükebb körü bizottsága ugyanis már másfél év óta foglalkozik ifjusági irodalmunk átvizsgálásával s bírálatával, s e bizottság körülbelől 60 műről szóló bírálataival elkészülvén, e bírálatokat legközelebb ki szándékszik adni egy körülbelől 2 nyomtatott ívnyi terjedelmü füzetkében, mely nevelőknek és szülőknek tájékoztatást ad az olvasmányok megválasztásában. E füzetke kiadására vonatkozó részletesebb dolgokban is döntött ezúttal a szakosztály.

*

A «Mária Dorothea» egyesület folyó évi márczius hó 2-án *Herich Károlyné* elnöklete alatt tartott választmányi ülésen ismét szép számmal jelentek meg a tagok és élénk eszmecsere után több — az egyesületet közelebbről érdeklő dologban — hoztak határozatot.

A pénztári jelentés ezúttal nem mutatkozott oly kedvezőnek, mint egyébkor, mert igaz ugyan, hogy az egyesületnek pénzkészlete megközelíti a 11,000 frtot, de ez összeget jó részben alapítványok terhelik s igy az egyesület czéljaira fel nem használható. Fizetni való meg volna elég! Még ez év junius havának elején ki kell fizetni a czeméthei szanatorium építési költségének második részletét 1500 frtot. A szanatorium teljes fölszerelését illetőleg abban állapodott meg a választmány, hogy — az anyagi körülményekre való tekintetből csak a legszükségesebb bútorok beszerzésére szorítkozik, mely czélra legfeljebb 500 frtot szavaz meg. Ugyancsak mintegy 500 frtba kerülnek az «Otthon»-ban felmerült és nélkülözhetetlennek bizonyult hiányok pótlása, mint: vízvezeték csináltatása a mosókonyhába és kertbe, roletták készíttetése stb.

E kiadások azonban csak az esetben fognak fedezhetőkké válni s az egyesület anyagi helyzetét csak úgy lehet javítani, ha a tagok teljes buzgósággal és odaadással karolják fel a pénzgyűjtés kérdését. Ha az ügyért való lelkesedés és buzgalom nem lankad, akkor az anyagi helyzet is rövid idő alatt javulni fog, hisz anyagi tőkénket eddig is az erkölcsi tőke — egyesek buzgósága, hite — teremtette meg s az elért szép eredmény mindnyájunk várakozását meghaladta.

Az anyagi helyzet javításának czéljából elhatározza a választmány, hogy az egyesület folyamodást nyújt be a király ő felségéhez oly czélból, hogy király ő felsége a jótékonysági sorsjátékból befolyt jövedelem egy részét az egyesület segélyezésére fordítani kegyeskedjék.

Bernáth Béla választmányi tag indítványára pedig azt határozzák, hogy a városi közgyűléshez ismételten folyamodványt nyújtanak be a már kért — de a tanács által elutasított alapítványok — esetleg évi segély — tárgyában.

Az «Otthon» belső állapotáról, Hampelné Pulszky Polixena, a felügyelő bizottság elnöke, tájékoztatta a választmányt. A két fizető benlakótól befolyt összeg nem fedezte teljesen a fentartás költségeit, 177 frt deficzitet mutatott ki, mely összeg csaknem teljesen az épület kifűtésére, kiszárítására fordíttatott.

Élénk eszmecserére szolgáltatott anyagot Hampelné azon kérdése, vajjon ha magyar tanítónő nem jelentkezik, benlakásra befogadhat-e az «Otthon» idegen ajkúakat is. A választmány erre nézve abban állapodott meg, hogy tekintettel a házszabályokra — az «Otthon»-ban csak olyan idegen származású tanítónők lakhatnak állandóan, kik magyar honosítást nyertek, ideiglenesen azonban — ha magyar tanítónő nem jelentkeznék — nem honosítottak is befogadhatók oly kikötéssel, hogy míg ők az egyesülettel szemben 14 napi felmondásra kötelezik magukat, addig az egyesület velük szemben 24 órai felmondási joggal élhet.

Az egyesület vagyona kezelésének módozatairól az e czélra kinevezett bizottság javaslatot terjesztett a választmány elé, mely szerint az egyesület pénzkezelése ezentúl állandóan a polgári évvel kapcsoltatik össze. Az évi jövedelem — mely nem különösen meghatározott czélra szolgáló alapítvány vagy adomány — fele része az «Otthon», — üdülő-, irodalmi-, segély- és könyvtáralap között oszlik meg. A javaslat részletesen tárgyalja ez alapok jövedelmi forrásait és kiadásait. — A javaslat jelen körülmények között sok tekintetben jámbor óhajtás, melynek megvalósítására három dolog kivántatik: pénz, pénz, pénz!

Örömmel vette tudomásul a választmány Lederer Ábrahám jelentését, mely szerint Kraft József, polg. isk. igazgató, a «Zeitschrift für österr. Kindergartenwesen» czímű folyóirat szerkesztője, valamint Winkler Teréz bécsi gyermekkert-vezetőnő a fennt nevezett folyóiratban meleg elismeréssel emlékeznek meg a «Mária Dorothea» egyesület által rendezett kisdednevelési kiállítás sikeréről. A közgyűlés megtartását április 13-ára határozzák s ezzel az ülés véget ér.

IRODALOM.

SZÁMTAN. Polgári és felsőbb leányiskolák számára. Írta *Mendlik Ferencz* tanár. I., II., III. és IV. rész. Ára egy-egy füzetnek 40 kr. Méhner Vilmos kiadása.

Ismét egy új számtani könyvvel gazdagodott tankönyvirodalmunk s a gazdagodás szó nem csupán számszerű gyarapodást, hanem a munka becsét tekintve, valódi nyereséget jelent ez esetben. A munka nem jár taposott nyomokon, s lehet, hogy valódi értékét épen azért sokan fel nem ismerik. Nem halmoz szabályt szabályra, de érvényesíteni törekszik a számtanítás gondolatképző hatását.

Szerző törekvése, az előszóban adott igéretekhez híven, oly irányt jelölni ki művében, a melylyel a rendszeres gondolkodás fejlesztése mellett a növendék a gyakorlat terén előforduló számolások egyszerűbb eseteiben képes legyen önmagától eligazodni. Ennek az iránynak alapföltételeit a munka minden részében föltalálhatjuk, a mennyiben az előírt tananyagnak természetes, egyes részeiben összefüggő és a növendék fölfogásához mért, folyékony tárgyalásával találkozunk. A műveletek nem szerepelnek elszigetelve, hanem mint az egésznek szoros összefüggésben lévő tagjai, a melyeknél az átmenet egyikről a másikra nem önkényszerű, hanem egészen természetes. A műveletek szoros összefüggésének szemmeltartása egyik jellemző tulajdonsága a munkának.

A tízes számrendszer tárgyalása szerzőnek a Nemzeti Nőnevelés 1887-dik évfolyamában megjelent czikkének némi módosítása, mely, egyéb számtani művektől eltérőleg, a számok megnevezésének és jelölésének, mint két egészen különböző fogalomnak, tárgyalását szigorúan elkülönítve veszi föl.

Szerző az arány, aránylat és viszony műszavakkal gazdálkodott. Az «aránylat» műszavat, szerző, mint fölöslegeset, elejti. Két egyenlő hányas összekötésével arányt nyer, a viszonyt pedig másként használja föl. Földrajzi és egyéb tudományos művekben régóta használják, azonban számtani munkában újnak kell tekinteni a viszonyszámok megállapítását. Miként viszonylik Magyarország területe Francziaország területéhez, Földünk térfogata Mars bolygó térfogatához stb. ? Az efféle viszonyszámok ismerete talán becsesebb, mint maguknak az absolut számoknak ismerete, és helyesen járt el szerző, midőn a gyakorlati czélt tartván szem előtt, munkájában a viszonyszámokat gondos ápolásban részesíti. Az említett gazdálkodás tehát nincs kárára a munkának. A tizedes törthöz a tízes számrendszer kibővítésével jut, egyenesebb és egyszerűbb mód, semmint ha a méterrendszerből indúlt volna ki. A méterrendszert a tízes számrendszer alapján állították össze és most, a tízes számrendszert

kívánván kibővíteni, forduljunk a méterrendszerhez, melyet a tízes számrendszer alapján szerkesztettek!

Azonfölül ne feledjük, és ez figyelemre méltó jelenség, hogy a növendék hajlandó, megtartván a bemutatásnál szerzett benyomást, minden tizedes törtben a méteres léptéknek egyik részét ismeri föl. úgy, hogy az a növendék lesz előnyben, ki leghamarább felejti a tanár magyarázatát! Szerző tehát helyes útat követett, midőn a tizedes törtek alapjául a valódi alapot kereste föl.

Az időszámolás körébe tartozó föladványoknál eredeti fölfogással találkozunk, a mennyiben egyrészt a közélet, másrészt a tudomány fölfogásával megegyezőleg kevésbbé szabatos és pontos időmértékeket említ és ápol a példákban. Év és hónap nem pontosan meghatározott időmértékek; deczember hó stb., 1889-diki év stb., óra, percz, pontos mértékek.

A megközelítő értékeknek, nemkülönben a megközelítés fokának szabatos tárgyalását találjuk a műben és ezzel kapcsolatban, miként kell a tizedes törtet megrövidíteni.

Czélszerűnek kell tekinteni azt a beosztást, hogy a III. rész bevezető részében, a közönséges törtek alapföladványaiban, a tizedes törtek ismétlésével találkozunk.

A közönséges törtek műveletei a tört meghatározása alapján tárgyaltatnak. Itt is lépésről lépésre haladván, számot ád, miért adhatunk össze csupán egynevezőjű törteket? Miért kell a nevezők legkisebb közös többesét kiszemelni közös nevezőnek? Miért kell a számlálókat összeadni és nem a nevezőket? stb. Hasonlóan jár el a többi műveletekkel is. A szorzást és osztást a gyakorlat teréről választott föladványokon mutatja be, rövid és szabatos szabályokba foglalván a levezetés eredményét. Helves ötletnek kell tekinteni, hogy az osztásnak csupán egy szabályát juttatta érvényre.

A IV. rész, a gyakorlati rész, említést érdemel a miatt a követésre méltó sajátsága miatt, hogy mellőzvén a bonyolódott és tekintélyes számú szabályokat, egyszerű meghatározásokból kiindulva fejtegeti a föladványokat. Így a perczent-számolásnak rengeteg szabályait elejti és mindenütt boldogúl a % értelmezésének alapján, úgy, hogy a növendék a helyett, hogy adandó alkalommal a szabályok labyrinthusából kénytelen kikeresni a föladványnak megfelelő szabályt, egyszerű okoskodással elérheti czélját. Hasonlóan jár el a kamatszámolás, az arányos osztás és az ötvények kiszámolására vonatkozó föladatok körében is.

Szerző látszólag hadat üzen a szabályoknak; nem is a szabályok ellen, mint inkább azoknak egyszerű átadása ellen harczol.

Előszavában elismeri ugyan a szabályképzés fontosságát, mégis lehetőleg kerüli a szabályokat, valószinűleg abból az okból, hogy a növendék (talán némely esetben a tanár is?) ne ragaszkodjék a merev szabályhoz, hanem kénytelen legyen gondolkodással eligazodni az előforduló esetekben. A növendék, a mint kész szabályra bukkan, hajlandó, elhagyván a fejtörésbe kerülő és gondot okozó fejtegetést, a kész szabályhoz ragaszkodni!

Fontoljuk meg másrészt, hogy az elemi iskolából kilépő növendék az egész számok műveleteiben eléggé jártas, úgy hogy az I. rész műveleti szabályainak tüzetes leírása és betanultatása valóban fölösleges

munka és hiába való időfecsérlés oly szabályoknak betanítása, a melyeknek szabatos szerkesztése a felnőttnek is elegendő munkájába kerülne! Csalódás továbbá azt hinni, hogy a növendéket szabatos kifejezések használatához szoktatjuk, midőn arra kényszerítjük, hogy mások szavaival éljen; célunkat könnyebben elérjük, ha ő a tanár fölügyelete alatt saját szavaival törekszik szabályokat alkotni!

Szó lehet még a példatárról. Szerző a példákat főként az egyes tudományágaknak, a természettannak, földrajznak, statisztikának köreiből választotta, bár előfordulnak a gazdaság, ipar és háztartás körébe vágó elég érdekes föladványok is. Ez utóbbiaknak nagyobb mérvű ápolásával a munka becse emelkedett volna.

Szerző példatára azonban más szempontból is figyelemre méltó. Hiába íratnak le a legszebb példák, tartalmuk elvész a növendékre nézve, ha nem vagyunk képesek a figyelmet állandóan rájok irányítani. Szerző a tudományos becsű példák adatait akként ápolja, hogy azok ismeretét később is, a következő részekben, megköveteli a növendékektől. A példák nagy része szorosan összefügg egymással. A sok becses adat között azonban találni olyanokat is, a melyek a valódi értéktől többé-kevésbbé eltérnek.

A második föltünő jelenség a példatárban a föladványoknak oly módon való szerkesztése, hogy a növendék folyvást a tanultak ismétlésére utasíttatik. A példák a legtöbb esetben vegyes példák, tehát olyanok, a melyek az illető fejezet címétől gyakran eltérőt tartalmaznak, hogy a növendék annál inkább kényszerüljön gondolkozni a megoldás fölött. A munka kiállítása igen csinos és a kiadó az árat oly csekélyre szabta, hogy azt a szegényebb sorsúak is könnyen megszerezhetik.

*

A CSILLAGÁSZAT TÖRTÉNELMI JELLEMVONÁSAI, megvilágítva a csillagászat elveinek és az egyetemes művelődés tényezőinek fejlődésével. Irta *J. C. Houzeau*. Fordította *Czógler Alajos*. Kiadja a K. M. Természettudományi Társulat.

Valóban nehéz lett volna a külföld népszerű természettudományi irodalma terén csillagászati munkát találni, mely a mi irodalmunkba való átültetést jobban megérdemelné. A munka tartalmáról és irányáról a magyar kiadás előszava a következő ismertetést közli:

«*J. C. Houzeau*, a brüsszeli kir. obszervatórium volt igazgatója és *A. Lancaster*, ugyanezen intézet könyvtárnoka, 1887-ben «Bibliographie générale de l'Astronomie» czím alatt nagy munkát indítottak meg, melynek az a czélja, hogy a csillagászat irodalmának minden időre és minden, ezzel a tudománynyal foglalkozó népre kiterjeszkedő teljes képét tárja fel. *Houzeau* a csillagászat írott termékeinek eme nagyszabású «számadását», mint a hogy ő nevezi, ehhez méltó bevezetéssel látta el; a jelen mű eme «Bevezető» fordítása.

Ez a Bevezető, mintegy a csillagászat irodalmának történelmi háttere, kiterjeszkedik e tudomány elvei fejlődésének legfontosabb mozzanataira. S megvilágítja ezeknek szerves összefüggését úgy a szorosabb érte-

lemben vett csillagászati eredményekkel, mint az értelem egyetemes fejlődésével. Ennélfogva a csillagászat tágabb értelemben vett kritikai történetének mondható. Mint ilyen a tulajdonképeni csillagászati részletekre csak annyiban terjeszkedik ki, a mennyiben ezek a tudomány elvei fejlődésének kellő megvilágítására szükségesek. Kellemes csalódás vár arra az olvasóra, ki e műből csak szorosan szakszerű csillagászati fejtegetéseket vár. A magas álláspont, melyre a szerző helyezkedett, e munkát az emberi művelődés történetévé avatja, melyet minden művelt, nem csillagász ember is gyönyörrel olvashat.

Nem egy bizonyos fajta czivilizációról van itt szó, hanem az emberi nem egyetemességének művelődéséről, az emberi szellemnek nem egy képessége szerepel itt, hanem összes képességei tárulnak elénk, hogy lássuk, mint törekszik az ember a legmagasabb czélok felé.

Igaz ugyan, hogy az emberi értelem fejlődése itt csak egy tárgynak, a csillagászatnak révén van előtüntetve, de épen ez a munka jó oldala. Mert nem tekintve, hogy a csillagászat az a tudomány, mely az emberi művelődés bölcsőjéből kiindulva a jelenkorig a legtökéletesebben futotta be a pályát, melyet befutni minden objektiv tudomány hivatva van és ennélfogva ez idő szerint egy tudománynak legbefejezettebb képét nyujtja. Kiválóan emeli e mű művelődéstörténelmi értékét épen az a körülmény, hogy az értelmi fejlődés váltakozó fázisainak előterjesztése nem elvont fejtegetésekre, nem magukkal a filozófiai rendszerekkel együtt változó elvont kiinduló pontokra, melyek az eltérő szempontok nyomait magukon viselő eredményekre vezetnek, hanem egy értelmi fejlődés konkrét tárgyaira és vívmányaira van alapitva.»

Ezek után örömmel konstatáljuk, hogy a jeles eredeti hozzá méltó magyar forditásban jelent meg. Voltaképen fölösleges is ezt *Czógler* munkájáról külön megmondani, kinek részint eredeti, részint fordított művei népszerű fizikai irodalmunk legjelesebb termékei között foglalnak helyet.

b.

*

AZ IDŐJÁRÁS. Több idevágó munka nyomán összeállította *Heller Ágost.*

ÜSTÖKÖSÖK ES METEOROK. Több idevágó munka nyomán összeállitotta *Dr. Darvai Móricz.*

A K. M. Természettud. Társulat könyvkiadó vállalatának eme két kötete jelesen tölti be azt a hézagot, mely népszerű természettudományi irodalmunkban rég érezhető. Különösen az első helyen említett meteorológiai munka az, mely az egész művelt olvasó közönség érdeklődésére számot tarthat. Hiszen ki az, kinek mindennapi foglalkozása, talán kenyérkeresete vagy élvezete nem függne az időjárás eshetőségeitől, vagy mint gyakrabban mondjuk: «szeszélyeitől»? Szaporodik is napról-napra

azok száma, kik az országos meteorológiai intézetnek a hirlapok hátulsó lapjain szerényen meghúzódó sok adatú rovatát s vele együtt a várható időjárásra vonatkozó jóslatokat figyelemmel kisérik, sőt napirendjöket, vállalkozásaikat ezek tanácsán igazítják el. — Munkánk röviden, népszerűen, de mégis behatóan ismerteti a tényezőket, melyektől az időjárás alakulása lényegesen függ; elmondja, milyen mindenféle adatra van a meteorológusnak szüksége, hogy az egy-két sornyi időjóslást megközelítő biztossággal megfogalmazhassa. Megtudjuk belőle, hogy mennyi szorgalom és figyelem, mennyi éleselmüség kellett ahhoz, hogy aránylag egyszerű tapasztalati törvényekkel lehessen megmagyarázni olyan jelenségeket, melyeket azelőtt egyszerűen az időjárás közmondásos «szeszélyességének» szoktak volt felróni. A ki könyvünkből megismerkedett a nehézségekkel, melyekkel a meteorológusnak ez időszerint még küzdenie kell, bizonyára több kiméllettel itéli meg nem mindig teljesülő jóslatait. A meteorológusnak sok, megbízható munkatársra van szüksége; ha bármelyikök hibás adattal látja el, hibás a belőle vont következtetés is. Kívánjuk hogy e munka az értelmes és lelkiismeretes megfigyelők számát szaporítsa!

Mindkét munka számos csinos rajzzal van díszítve. *b. g.*

Az «Eötvös-alap» pályázati hirdetése.

A «Magyarországi tanítók Eötvös-alapját kezelő és gyüjtő országos bizottság» az 1889. évben befolyt 2025 frtnyi tiszta jövedelemből több száz és ötven forint ösztöndíjat és segélyösszeget alkotott s ezennel felhívja az ezen ösztöndíjakra és segélyösszegekre jogos igényt tartható egyéneket, hogy e jótétemények elnyerése czéljából az «Eötvös-alap» kezelő és gyüjtő országos bizottsághoz intézendő folyamodványaik Luttenberger Ágost, bizottsági titkárhoz (Budapest, Sándor-útcza 38.) legkésőbb folyó évi julius 10-kéig küldjék be.

Ugyancsak a fentnevezett bizottsághoz intézendők az «Eötvös-alap»-pal szoros kapcsolatban álló Zirzen Janka-, Lederer Ábrahám-, Őrley János-, Rökk Szilárd- és Gyertyánffy István-féle alapítványok 50—50 forintnyi jótéteményeinek elnyerése czéljából benyujtandó folyamodványok, valamint a Békey Imre-féle alapítvány élvezhetése czéljából beterjesztendő kérvények is.

Az «Eötvös-alap» jótéteményeiért pályázni szándékozóknak a következőket kell figyelembe venniök:

1. A magyarországi tanítók «Eötvös-alap»-jának, valamint a vele szoros kapcsolatban álló alapítványok jótéteményeiben, ösztöndíjaiban és segélyösszegeiben csak azon egyének részesülhetnek, a kik az «alap» szabályainak 1. §-a értelmében az «Eötvös-alap» rendes tagjaiul felvétették magukat, avagy a kik az elhunyt rendes tagoknak özvegyei vagy árvái, esetleg kenyérkeresetre képtelen, nyomorék utódai. Az «Eötvös-alap» rendes tagjai közé számíttatnak azon magyarországi népiskolák, tanítóképző-intézetek, polgári és felső népiskolák, kisdedóvodák és gyermekkertek tanítói, tanárai és nevelői, illetőleg tanítónői, valamint a népoktatási kir. tanfelügyelők és tanfelügyelőségi hivatalnokok, a kik az «Eötvös-alap»-hoz az egy forintnyi évdíjat rendesen beszolgáltatták, avagy a 20 frtnyi tagsági tőkét befizették.

Senki sem részesülhet az «Eötvös-alap» jótéteményeiben, a ki ahhoz nem járult az alapszabályokban előírt mértékben.

2. Néhány 100 és 50 frtos ösztöndíjra hazai egyetemeinkben tanuló olyan ifjak folyamodhatnak, a kiknek szülői az «Eötvös-alap»-nak rendes tagjaiul felvétettek és kötelezettségeiknek eleget tettek.

3. Néhány 100 frtos és több 50 frtos ösztöndíjért pályázhatnak a hazai akadémiákon, tanító- és tanítónő-képző intézetekben, középtanodák felső osztályaiban, polgári iskolák V. és VI. osztályaiban tanuló azon növendékek, kiknek szülői az «Eötvös-alap»-nak rendes tagjaiul felvétettek és kötelezettségeiknek eleget tettek. A pályázattól az ezen pontban fel nem sorolt azon tanintézetek növendékei sem záratnak ki, a melyek tanulóiktól a fölvételnél megkövetelik, hogy a középtanodák vagy polgári iskolák négy alsó osztályaiból bizonyítványokat mutassanak fel.

4. Az 50 frtos segélyösszegért folyamodhatnak a kiérdemült, de kellő nyugdíjban nem részesülhető rendes tagok, a rendes tagok özvegyei, árvái és keresetre képtelen nyomorék utódai; rendes állomáson levő tagokat az «Eötvös-alap» nem segélyezhet.

5. Az «Eötvös-alap» ösztöndíjaiért folyamodók mellékelni tartoznak *a)* 1888—9-ik tanévről szóló iskolai bizonyítványaikat; *b)* a jelen 1889—90-ik évről szóló bizonyítványt; az illetékes tanári-karnak ajánló levelét, melyben ki legyen tüntetve, hogy részesül-e folyamodó valamely ösztöndíjban vagy segélyben; *c)* azon iskolai hatóságnak és tanítóegyletnek vagy testületnek ajánló levelét, melyhez szüleik tartoztak, illetőleg tartoznak; *d)* azon okmányt, mely igazolja, hogy folyamodó szülői az «Eötvös-alap» rendes tagjai közé

tartoznak vagy tartoztak és az alap iránt való kötelezettségeiket pontosan teljesítették.

6. Az ösztöndíjakért folyamodók folyamodványaikat az illetékes tanintézet igazgatósága útján küldjék az «Eötvös-alap» kezelő és gyüjtőbizottságához.

7. A segélyösszegekért folyamodók kérvényüket az illetékes tanítóegyesület elnöksége vagy az iskolai hatóság útján tartoznak beküldeni; mellékelniök kell: *a)* szegénységi bizonyítványt, *b)* az illetékes tanító-egyletnek vagy az iskolai hatóságnak ajánló levelét és *c)* azon okmányt, mely igazolja, hogy vagy maguk, vagy övéik az «Eötvös-alap» rendes tagjai közé felvétettek és kötelezettségeiknek az alapszabályok értelmében pontosan eleget tettek.

8. Az «Eötvös-alap» rendes tagságáról szóló igazolványt esetleg az alap pénztárnoka és elnöke állítja ki és hivatalból mellékeli a folyamodványokhoz.

9. Oly egyének, kik csak ezen pályázat kihirdetése után lépnek az «Eötvös-alap» rendes tagjai közé, a jelen 1890. évben még nem tarthatnak igényt az alap jótéteményeire.

10. Az «Eötvös-alap» jótéteményeiért folyamodók közül előnyben részesülnek azon rendes tagok, a kik az intézetnek már régebben rendes tagjaivá lettek. Figyelembe veendők azon új tagok is, a kik három évi rendes 1 frtnyi évdíjaikon kívül a 20 frtos tagsági tőkének legalább az első 5 frtos részletét az alap központi pénztárába hiány nélkül beszolgáltatták. Ez idő szerint még, a kik már három ízben részesültek az alap jótéteményében, nem számíthatnak sem ösztöndíjra, sem segélyösszegre.

11. Az «Eötvös-alap»-pal szoros kapcsolatban álló alapítványok jótéteményeit azoknak szolgáltatja ki a bizottság, a kiket a jogosult folyamodók közül az illető jótéteményekre az illető alapítók méltóknak találnak.

12. A magyarországi tanítók «Eötvös-alap»-jával kapcsolatban álló «Gyertyánffy István»-féle alapítvány 50 frtnyi segélyösszegét az «Eötvös-alap» jótéteményeinek kiosztásával meghatalmazott orsz. bizottság az alapítólevél értelmében csak oly tanítóknak, illetőleg tanítónőknek, esetleg ezek tanulógyermekeinek adományozhatván, a kik az «Eötvös-alap»-nak rendes tagjai és a kiket ezen felül az «Erdélyrészi közművelődési egyesület» saját szempontjából véve is kiválóan érdemesnek itélt a megjutalmazásra: ezennel felhívjuk az ezen segélyösszegre igényt tartható kartársakat, hogy kellően felszerelt folyamodványaikat folyó évi julius 1-ig az «Erdélyrészi közművelődési egyesület» központi választmányához (Kolozsvár) elbírálás, illetőleg ajánlás végett nyujtsák be.

13. Az «Eötvös-alap» jótéteményeiért folyamodók kérvényeit a folyó évi augusztus hó 20-án tartandó országos osztó bizottság intézi el.

14. A folyamodókat az eredmény felől az «Eötvös-alap» kezelő és gyüjtő orsz. bizottság elnöksége f. év szept. 1-ig fogja értesíteni.

Budapesten, 1890. február 2-án.

Péterfy Sándor elnök, Léderer Ábrahám alelnök, Luttenberger Agost titkár, Tanos Imre jegyző, Orley János pénztárnok, Jeny József ellenőr.

KIMUTATÁS

A «MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET» VISSZAÉRKEZETT GYÜJTŐÍVEIRŐL.

(Huszonegyedik közlemény.)*

Az *5025.* sz. íven. Gyüjtő: Deutsch Sándor. Rosenblüh Leó 1 frt. Deutsch Gizela 50 kr. Deutsch Irma 50 kr. *Összesen 2 frt.*

Az *5026.* sz. íven. Gyüjtő: Kerpely Antal. Kerpely Ilma 60 kr. Szende Anna 40 kr. Ráth Jánosné 60 kr. Ilonka 10 kr. Vilike 10 kr. Kamilla 10 kr. Józsika 10 kr. Kerpely Emma 40 kr. Béla 10 kr. Erzsike 10 kr. Jenőke 10 kr. Imre 10 kr. N. N. 20 kr. Márkovits Vincze 1 frt. Kerpely K. 20 kr. *Összesen 4 frt 20 kr.*

Az *5027.* sz. íven. Urnheiser Károly *1 frt.*

Az *5030.* sz. íven. Gyüjtő: Langer Bódogné. Csajághy Béláné 1 frt. Forscher 1 frt. N. N. 1 frt. Lachmann 1 frt. N. N. 1 frt. Berkovits Vilma 1 frt. N. N. 1 frt. Saáry hároly 30 kr. Sorger Tivadar 30 kr. Czopf Lajos 20 kr. N. N. 10 kr. Czirkovics 50 kr. Wallenfels Károly 10 kr. Lukács Gábor 20 kr. Török Sándor 20 kr. N. N. 20 kr. Adolf 10 kr. Vasvári Lajos 10 kr. Zechmeister 10 kr. Szentirmai 10 kr. Wanke 10 kr. Novák 10 kr. Vörös 10 kr. M. V. 10 kr. Schneides 10 kr. Király 10 kr. Várnai 10 kr. Cserményi 10 kr. B. B. 10 kr. H. N. 10 kr. Szántó 10 kr. N. N. 70 kr. Sági Gyuláné 50 kr. N. N. 20 kr. Langer 1 frt. Kátai Paulina 1 frt. Berényi Antónia 30 kr. *Összesen 18 frt 40 kr.*

Az *5034.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Hegyi Adolfné. Hegyiné 1 frt. Schwarcz 1 frt. *Összesen 2 frt.*

Az *5035.* sz. íven. Gyüjtő: Gross Mór. Gross Mór 5 frt. Gross Biri 1 frt. Gross Irén 1 frt. Gross és Weiss 2 frt. Gross és Weiss segédjei 2 frt. Gross és Weiss munkásai 1 frt. Gross és Weiss könyvelői 2 frt. Müller Károly 20 kr. Müller Teréz 20 kr. Schlesinger Ida 20 kr. Schlesinger Margit 20 kr. Klein Mari 20 kr. *Összesen 15 frt.*

Az *5036.* sz. íven. Gyüjtő: Granichstädten Jakab. Granichstädten Anna 50 kr. Mezei Mina 20 kr. Granichstädten Artur 10 kr. Gyula 10 kr. Károly 10 kr. Riza 10 kr. Leicht Mór 25 kr. Jantet Félice 10 kr. Bauer Ignácz 10 kr. A. S. 10 kr. Novotny Károly 10 kr. Polónyi József 10 kr. *Összesen 1 frt 85 kr.*

* A megelőző közleményeket lásd a «Nemzeti Nőnevelés» 1887, 1888, 1889 és 1890. évfolyamaiban.

Az *5037.* sz. íven. Gyüjtő: Földessy Lajos. G. Gy. 20 kr. G. J. 30 kr. Ilma 20 kr. Földessy Lajos 2 frt. Földessy Ilona 30 kr. *Összesen 3 frt.*

Az *5038.* sz. íven. Bay Gerolamo *2 frt.*

Az *5039.* sz. íven. Gyüjtő: Nékám Sándorné. Nékám Sándorné 1 frt. Fábry Auguszta 50 kr. Dietscher Auguszta 50 kr. Forstner Mária 30 kr. Stettberger Margit 30 kr. Dr. Poór Imre 3 frt. N. N. 50 kr. Dr. Dietscher Ferencz 1 frt. *Összesen 7 frt 10 kr.*

Az *5041.* sz. íven. Gyüjtő: Balogh Albin. N. N. 10 kr. N. N. 30 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. Fehér Károlyné 50 kr. Eder Rózsa 20 kr. M. G. 30 kr. Tarnai Lipót 50 kr. Sz. L. 30 kr. F. A. 30 kr. Sz. Gy. 30 kr. R. Gy. 30 kr. D. G. 30 kr. N. N. 1 frt. *Összesen 5 frt 10 kr.*

Az *5042.* sz. íven. Gyüjtő: Bineter József. Bineter családja 1 frt. Kovács Mari 50 kr. Hoffmann Sarolta 50 kr. Náderer M. 30 kr. Gross Sándorné 30 kr. Goldschmidt Jenny 50 kr. Gross Jeannette 30 kr. Teage Alexander 50 kr. Popper S. 60 kr. *Összesen 4 frt 40 kr.*

Az *5045.* sz. íven. Gyüjtő: Győry Vilmosné. Győry Vilmosné 50 kr. Margit 10 kr. Sarolta 10 kr. Loránd 10 kr. Székács Józsefné 60 kr. Sanningsvän 30 kr. Fröhlich Irma 20 kr. Helén 20 kr. Frigyes 20 kr. Tuczentaller Sándorné 1 frt. Makoviny Ernőné 1 frt. Győry Ilonka 10 kr. Halda Vilma 10 kr. Székács Istvánné 50 kr. Székács Melinda 25 kr. Székács Juliska 25 kr. Székács István 50 kr. *Összesen 6 frt.*

Az *5044.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Herrmann Samu. Herrmann Samu 1 frt. Herrmann Lajos 20 kr. Dr. Déri Ernő 20 kr. Berté Emil 20 kr. Déri Vilmos 10 kr. W. H. 20 kr. Müller János 20 kr. Gottlieb Betti 30 kr. Herrmann Béla 20 kr. Herrmann A. 20 kr. Herrmann Zs. 20 kr. Manal Ignácz 20 kr. Oppenheim 20 kr. *Összesen 3 frt 40 kr.*

Az *5046.* sz. íven. Gyüjtő: Landauer Ignácz. Landauer Ignácz 1 frt. Sonnenfeld Paula 20 kr. N. N. 20 kr. Schwartz Anna 40 kr. Holzer Katalin 30 kr. Porges Rozália 50 kr. S. N. 30 kr. N. N. 30 kr. Landauer Lipót 2 frt. Weisz Adolf 1 frt. N. N. 50 kr. S. E. 20 kr. Sonnenfeld Kati 50 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 7 frt 60 kr.*

Az *5047.* sz. íven. Gyüjtő: Sterk Lipót. Sterk Lipót 1 frt. Sterk Fanni 1 frt. Sterk Elsa 50 kr. Sterk Paula 50 kr. Braun Jakab 50 kr. Spitzer Czeczil 50 kr. N. N. 50 kr. *Összesen 4 frt 50 kr.*

Az *5052.* sz. íven. Halász Kázmérné *50 kr.*

Az *5055.* sz. íven. Dr. Stroiny S. és V. *4 frt.*

Az *5056.* sz. íven. Gyüjtő: Zimburg Alajos. Zimburg Alajos 1 frt. Höffer Ferenczné 1 frt. Anna 1 frt. Trivisz Emilia 50 kr. Zimburg Elsa 50 kr. Kiss József 1 frt. Gerster Lajos 1 frt. N. N. 50 kr. Gerster Kálmán 50 kr. *Összesen 7 frt.*

Az *5059.* sz. íven. Gyüjtő: Draveczky Adorján. Draveczky Adorján 1 frt. Draveczky Ella 1 frt. Somogyi Olga 1 frt. Sebestyén Mihály 1 frt. Groisz Béla 1 frt. *Összesen 5 frt.*

Az *5060.* sz. íven. Gyüjtő: Guttmann Emil. Neumann Ödön 1 frt. Ábrányi Emil 1 frt. N. N. 1 frt. N. N. 1 frt. Wellisz 50 kr. N. N. 1 frt. N. N. 50 kr. B. G. 30 kr. J. G. 50 kr. G. R. 20 kr. H. 50 kr. B. M. 50 kr. K. E. 50 kr. Parlagi 50 kr. Silberer 30 kr. L. V. 20 kr. B. A. 20 kr. B. R. 50 kr. N. N. 20 kr. K. V. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. N. N. 20 kr. N. 20 kr. N. 20 kr. N. 20 kr. M. 20 kr. N. 20 kr. Guttmann

Lajos 55 kr. Guttmann Vilma 50 kr. Guttmann Emil 1 frt 50 kr. *Összesen 14 frt 95 kr.*

Az *5067.* sz. íven. Gyüjtő: Deutsch Jakab. Lodo Miksa 10 kr. Méltiz József 10 kr. Méltiz Izsó 10 kr. N. K. 10 kr. N. N. 10 kr. K. Zs. 10 kr. G. G. 10 kr. K. K. 10 kr. Grim 10 kr. Sándor 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Deutsch Jenny 50 kr. Deutsch Jakabné 50 kr. *Összesen 2 frt 20 krajczár.*

Az *5071.* sz. íven. Gyüjtő: Sztrókay Boldizsárné. G. J. 10 kr. S. A. 10 kr. S. S. 10 kr. F. A. 10 kr. H. M. 10 kr. K. A. 10 kr. Sztrókay Irén 10 kr. Gizela 10 kr. Mandel Gyula 10 kr. Schober Károly 10 kr. Béla 10 kr. N. N. 30 kr. Balogh Ferenczné 20 kr. Doleschall Elfrida 10 kr. N. N. 30 kr. *Összesen 2 frt.*

Az *5077.* ss. íven. Dr. Rakonitz Mór *1 frt.*

Az *5080.* sz. íven. Gyüjtő: Nágel Dávid. Nágel Dávid 1 frt. N. N. 50 kr. Nagel Hermina 50 kr. *Összesen 2 frt.*

Az *5081.* sz. íven. Gyüjtő: Rákosi Jenő. R. J. 10 kr. R. L. 10 kr. R. B. 10 kr. R. Gy. 10 kr. R. J. 1 frt. R. J. 2 frt. Szakácsné 10 kr. Szobaleány 10 kr. N. N. 10 kr. M. E. 20 kr. F. B. 10 kr. R. M. 50 kr. R. J. 20 kr. Cs. L. 10 kr. L. L. 50 kr. J. J. 20 kr. D. P. 1 frt. K. V. 10 kr. Inas 50 kr. S. B. 20 kr. *Összesen 7 frt 30 kr.*

Az *5084.* sz. íven. Gyüjtő: Dorner Zoltán. Kálmán Antal 50 kr. Fortuna 50 kr. Kálmán Dezső 10 kr. Dorner Zoltán 1 frt. Kiszely 1 frt. Beniczky Lajos 1 frt. *Összesen 4 frt 10 kr.*

Az *5085.* sz. íven. Gyüjtő: Erdély Sándor. Erdély Zsuzsa 40 kr. Ilono 40 kr. Ifj. Erdély Sándor 40 kr. Erdély Magda 30 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

Az *5086.* sz. íven. Gyüjtő: Grötschel Imre. Grötschel Emma 2 frt 50 kr. Grötschel Paula 50 kr. Valaki 10 kr. Valaki 20 kr. Ujból 30 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. N. N. 30 kr. *Összesen 4 frt 40 kr.*

Az *5088.* sz. íven. Gyüjtő: Hieronymi Károly. Hieronymi Károly 2 frt. Géza 50 kr. Dr. Hieronymi Kornél 50 kr. Hieronymi Pál 20 kr. Várady Gábor 1 frt. Hieronymi Blanka 1 frt. Hieronymi Karola 1 frt. *Összesen 6 frt 20 kr.*

Az *5089.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Kétli Károly. Kétli Károlyné 1 frt. László 20 kr. István 20 kr. Aranka 20 kr. Károly 20 kr. Endre 20 kr. Anna 20 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

Az *5092.* sz. íven. Gyüjtő: Langer Bódog. Langer 1 frt. Szemlér Mór 50 kr. Koós Ödön 1 frt. Dr. Polgár Mihály 1 frt. Bánó Gyula 50 kr. Verzár István 30 kr. Lippai Béla 50 kr. N. N. 10 kr. N. N. 50 kr. N. N. 30 kr. N. N. 30 kr. N. R. 50 kr. Roth Lajos 1 frt. Baranyay János 50 kr. Hajnal Ede 20 kr. László Gyula 10 kr. Hergovits Gyula 50 kr. Gazsó Béla 10 kr. N. N. 10 kr. X. Y. 1 frt. N. N. 50 kr. Valaki 1 frt. Nándor 50 kr. N. N. 20 kr. Valaki 20 kr. Föcze Sándor 20 kr. Horváth Sándor 30 kr. Tóth Lajos 1 frt. Krapovits 20 kr. N. N. 50 kr. Vaszk János 20 kr. Tarafás József 1 frt. Dömötör Sándor 30 kr. Pekáry Géza 30 kr. N. N. 30 kr. N. N. 30 kr. N. N. 20 kr. K. Ferencz 30 kr. M. M. 20 kr. Ott Manó 20 kr. Manchó Imre 10 kr. Cz. Sándor 50 kr. W. B. 50 kr. Bajza Lajos 20 kr. Thaly Zsigmond 1 frt. Pollák Ármin 20 kr. Jász Dezső 20 kr. N. N. 20 kr. F. O. 20 kr. Weisz 20 kr. S. S. 20 kr. L. M. 20 kr. Hajdu Imre 10 kr. Engel László 10 kr. F. R. 30 kr. F. E. 1 frt. N. N. 30 kr.

Radnai József 50 kr. M. Pál 50 kr. Schichtka Jenő 20 kr. J. J. 20 kr. Deutsch Honrik 30 kr. N. Károly 20 kr. N. N. 1 frt. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. Abeles 10 kr. N. N. 10 kr. Ujváry 10 kr. Igali Béla 10 kr. Domborg Béla 10 kr. Markovits Adolf 10 kr. R. Ede 10 kr. H. Béla 50 kr. Mencz Géza 30 kr. Iván 10 kr. N. N. 1 frt. Petrás Antal 50 kr. *Összesen 29 frt 90 kr.*

Az *5093.* sz. íven. Gyüjtő: Özv. Martini Józsefné. Martini Józsefné 1 frt. Martini Mariska 20 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

Az *5094.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Rózsaffy Alajos. Rózsaffy Alajos 1 frt. Malvin 40 kr. Georgina 20 kr. Dezső 20 kr. Andor 20 kr. Gindele Lujza 2 frt. Burger Istvánné 40 kr. Julia 1 frt. Teréz 60 kr. Girókuty és neje 1 frt. 20 kr. Emilia 20 kr. Gizela 20 kr. Melanie 40 kr. N. N. 40 kr. *Összesen 8 frt 40 kr.*

Az *5095.* sz. íven. Serdix András *2 frt.*

Az *5100.* sz. íven. Gyüjtő: Neuländer Kálmán. Spitzer Julia 5 frt. Fleischmann Anna 1 frt. Reik Laura 50 kr. Klein Gizela 1 frt. Neuländer Kálmán 1 frt. Neuländer Malvin 1 frt. *Összesen 9 frt 50 kr.*

Az *5102.* sz. íven. Gyüjtő: Garai Mór. Braun Izidor 10 kr. N. A. 20 kr. Garai Jolán 1 frt. *Összesen 1 frt 20 kr.*

Az *5104.* sz. íven. Gyüjtő: Lipcsey József. Lipcsey Margit 3 frt. Dr. Bartha Béla 1 frt. Kandó Géza 1 frt. N. N. 10 kr. Mikes Kelemen 10 kr. Lipcsey Ilona 10 kr. Lipcsey Mari 20 kr. Lidia 20 kr. Peczek Demeter 10 kr. Gergely 10 kr. Palócz Ádám 10 kr. Nagy Gergely 20 kr. Kékessy Dezső 1 frt. Lipcsey Erzsi 50 kr. Bartha Lenke 20 kr. Justus Gusztáv 1 frt. Lipcsey Anna 50 kr. Lipcsey József 2 frt. *Összesen 12 frt 70 kr.*

Az *5105.* sz. íven. Gyüjtő: Győry Ilona. Vetsey Etelka 2 frt. Vetsey Sándorné 1 frt. Csetke Mihályné 1 frt. Vuk Edus és Annus 1 frt. Nádosy Györgyné 1 frt. Bodó Sarolta 1 frt. Győry Elekné 1 frt. *Összesen 8 frt.*

Az *5106.* sz. íven. Gyüjtő: Horváth Jenő. Horváth Jenő és Jenőné 2 frt. Perczel Ilona 20 kr. Bodi 10 kr. Clarisse 10 kr. Ráth Károlyné 10 kr. Gizela 10 kr. Aranka 10 kr. Romlaky Paula 10 kr. N. N. 10 kr. Pataky Etelka 10 kr. Volnyné 10 kr. Bähr 10 kr. Lotti 10 kr. N. N. 1 frt. *Összesen 4 frt 30 kr.*

Az *5108.* sz. íven. Lukács Antal *10 frt.*

Az *5109.* sz. ívén. Gyüjtő: Dr. Kunz Jenő. Kunz Jenőné 2 frt. Steinbach L. 50 kr. Ungerer 1 frt. Fabricius Józsefné 1 frt. Kunz Jenny 50 kr. *Összesen 5 frt.*

Az *5112.* sz. íven. Gyüjtő: Hosszú József. Hosszú József 2 frt. R. E. 20 kr. Wittek Mór 10 kr. Gajzágó Lukács 40 kr. N. N. 10 kr. N. N. 50 kr. B. V. 10 kr. N. N. 10 kr. N. E. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Nagy 20 kr. N. N. 10 kr. Halász 10 kr. Boér 30 kr. Pap J. 30 kr. N. N. 1 frt. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 50 kr. Farkas 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Culmann 20 kr. Wittek 20 kr. G. G. 10 kr. R. M. 10 kr. T. Gy. 10 kr. N. N. 10 kr. Hosszú Mariska 50 kr. *Összesen 8 frt 30 kr.*

Az *5113.* sz. íven. Gyüjtő: Havas Imre. X. Y. 1 frt. Róza Zsigmond 1 frt. W. M. 1 frt. R. J. 1 frt. H. 1 frt. *Összesen 5 frt.*

Az *5119.* sz. íven. Gyüjtő: Horváth Elek. Horváth Elek és neje

5 frt. Irén 1 frt. Herrich Melánie 50 kr. Herrich Károly 1 frt. Rémy Anna 1 frt. *Összesen 8 frt 50 kr.*

Az *5095.* sz. íven. Serdic András *2 frt.*

Az *5098.* sz. íven. Gyüjtő: Dr. Spitzer Mór. Spitzer 50 kr. Schl. Ignácz 50 kr. S. J. 30 kr. N. N. 50 kr. Redlich Dávid 50 kr. R. H. 20 kr. K. L. 50 kr. L. K. 50 kr. N. N. 50 kr. *Összesen 4 frt.*

Az *5099.* sz. íven. Gyüjtő: Rosenthal Morné. Rosenthal Mórné 2 frt. Rosenthal József 50 kr. Rosenthal Piroska 50 kr. *Összesen 3 frt.*

Az *5120.* sz. íven. Gyüjtő: Zadák Alajos. Zadák Alajos 1 frt. Etel 50 kr. Margit 50 kr. Zadák Alajosné 1 frt. *Összesen 3 frt.*

Az *5121.* sz. íven. Gyüjtő: Adler Károly. Adler Károly 1 frt. Bánó Gyula 1 frt. N. N. 50 kr. Goldstein Izidor 1 frt. Gr. Károlyi Amália 1 frt. X. Y. 80 kr. *Összesen 5 frt 30 kr.*

Az *5124.* sz. íven. Gyüjtő: Drucker Mór. Homo 1 frt. D. G. 10 kr. R. R. 10 kr. Hermin 10 kr. Malvin 45 kr. D. J. 25 kr. D. M. 1 frt. *Összesen 3 frt.*

Az *5128.* sz. íven. Gyüjtő: Neuwirth Ármin. Neuwirth Ármin 1 frt. Neuwirth Nina 1 frt. *Összesen 2 frt.*

Az *5133.* sz. íven. Augenstein Ilona *1 frt.*

Az *5134.* sz. íven. Gyüjtő: Borszéky Károly. Pap Heléna 50 kr. Borszéky Elvira 25 kr. Borszéky Károly 25 kr. Magassy Béláné 25 kr. Ferencz Károlyné 1 frt. *Összesen 2 frt 25 kr.*

Az *5137.* sz. íven. Csathó Ferencz *1 frt.*

Az *5137.* sz. íven. Gyüjtő: Engl Antal. Engl Antal 1 frt. Seemann Teréz 50 kr. Michelstädt Johanna 50 kr. Barber Julia 1 frt. Huth Berta 50 kr. Barber Francziska 1 frt. Brünner 1 frt. Anonymus 40 kr. Engl Irén 3 frt. Gomperz Lajos 1 frt. Schanzer Lipót 1 frt. Róbert 10 kr. *Összesen 12 frt.*

Az *5142.* sz. íven. Gyüjtő: Herzog Győző. B. J. 20 kr. N. N. 10 kr. H. M. 20 kr. K. L. 20 kr. H. Gy. 1 frt. H. K. 30 kr. H. H. 30 kr. A. F. 50 kr. H. S. 20 kr. K. H. 20 kr. S. G. 30 kr. D. L. 50 kr. B. J. 20 kr. K. L. 20 kr. S. J. 20 kr. *Összesen 4 frt 60 kr.*

Az *5144.* sz. íven. Kaczvinszky János *3 frt.*

Az *5146.* sz. íven. Gyüjtő: Löbl Ignácz. Löbl Ignácz 50 kr. Stein Justin 20 kr. Auer Berta 20 kr. Auer József 30 kr. Fisch Gusztáv 20 kr. Löbl Zsófia 20 kr. Galitzenstein Laura 50 kr. Horovitz Berta 60 kr. Berger Paula 20 kr. Auer Sándor 30 kr. Auer Emil 30 kr. Schwarz Sándor 20 kr. *Összesen 3 frt 70 kr.*

Az *5149.* sz. íven. Gyüjtő: Mauksch Samu. N. N. 1 frt. Kohn Jozefin 1 frt. X. Y. 1 frt. Kohn Anna 1 frt. Leimdorfer család 1 frt 50 kr. Mauksch Fanny 1 frt. Mauksch Hedvig és Olga 1 frt. *Összesen 7 frt 50 kr.*

Az *5152.* sz. íven. Gyüjtő: Schlesinger Ignácz. Schlesinger Ignácz 1 frt. Schlesinger Lipót 20 kr. König Fanny 40 kr. Semis Etel 50 kr. Lederer Margit 25 kr. N. N. 25 kr. *Összesen 2 frt 60 kr.*

Az *5156.* sz. íven. Gyüjtő: Strasser Béla. Strasser Béla 1 frt. Irma 50 kr. Elza 50 kr. Brünauer Laura 50 kr. Tóth Mariska 20 kr. *Összesen 2 frt 70 kr.*

Az *5160.* sz. íven. Gyüjtő: Heller Olga. N. N. 20 kr. V. V. 20 kr. K. K. 10 kr. M. 10 kr. H. M. 30 kr. A. B. 30 kr. N. N. 10 kr. Kis társaság

3 frt 40 kr. H. O. 20 kr. Heller Gyula 10 kr. S. 10 kr. Heller Ilona 10 kr. H. H. 10 kr. Krausz Bernát 20 kr. *Összesen 5 frt 40 kr.*

Az *5162.* sz. íven. Gyüjtő: Horovitz Irma. Tipula Aranka 30 kr. Thury József 40 kr. Horvay Aranka 50 kr. Horovitz Melánia 30 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

Az *5165.* sz. íven. Gyüjtő: Mandl Henrik. Mandl Henrik 2 frt. Pick A. 30 kr. N. N. 50 kr. Neuschloss Manó 20 kr. *Összesen 3 frt.*

Az *5168.* sz. íven. Gyüjtő: Özv. Németh Samuné. Németh Samuné 5 frt. Dr. Kreutzer Ferencz 5 frt. Németh Ida 2 frt. *Összesen 12 frt.*

Az *5173.* sz. íven. Gyüjtő: Bodnár Mária. Rácsay László 10 kr. Géza 10 kr. Diescher Géza 1 frt. Dorigo Ilka 10 kr. Bodnár M. 10 kr. *Összesen 1 frt 40 kr.*

Az *5174.* sz. íven. Gyüjtő: Berlogia Ábrahám. Berlogia Ábris 1 frt. Ophelia 20 kr. Brankovich Nina 20 kr. Miklós 30 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 2 frt.*

Az *5175.* sz. íven. Gyüjtő: Cornides Sarolta. Cornides Sarolta 2 frt. Dr. Székács 2 frt. Cornides Aladár 46 kr. Williger Tullia 20 kr. Hellner Ida 20 kr. Horváth Mária 20 kr. Mihalik Dezső 20 kr. Illics Nándorné 20 kr. Illics Dezső 20 kr. Dapsy Viktória 20 kr. Lányi Matild 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 50 kr. N. N. 25 kr. N. N. 25 kr. *Összesen 7 frt 26 krajczár.*

Az *5176.* sz. íven. Gyüjtő: Freund Ilka. Neumann Frigyesné 1 frt. Freund Pál 1 frt 50 kr. Freund Irma 1 frt. Ilka 50 kr. Weismann S. 50 kr. Szántó Julianna 10 kr. N. N. 10 kr. Papp Lina 10 kr. N. N. 50 kr. *Összesen 5 frt 30 kr.*

Az *5178.* sz. íven. Gyüjtő: Hecht Bernát. Hecht testvérek 3 frt. Fellner Julianna 50 kr. Molnár Endréné 50 kr. Kaufmann Jakab 1 frt. Woratsek Szidónia 50 kr. Schwarz Amália 50 kr. Klein Hermann 30 kr. *Összesen 6 frt 30 kr.*

Az *5180.* sz. íven. Gyüjtő: Kohner Jakab. Gáspár Géza 20 kr. Kohner Jakab 1 frt 20 kr. Kohn Vilmos 20 kr. Büchler Johanna 50 kr. Elbert Fülöp 20 kr. N. N. 30 kr. *Összesen 2 frt 60 kr.*

Az *5181.* sz. íven. Gyüjtő: Hlaváts István. Hlaváts István és neje 1 frt. Adolfin 10 kr. Czekkel Ferenczné 50 kr. *Összesen 1 frt 60 kr.*

Az *5183.* sz. íven. Gyüjtő: König Géza. König Géza 1 frt. König Károly 1 frt. König Emilia 50 kr. *Összesen 2 frt 50 kr.*

Az *5184.* sz. íven. Gyüjtő: Merkel Lajos. N. N. 50 kr. N. N. 50 kr. L. N. 1 frt. M. H. 1 frt. Horváth József 1 frt. Bölcskövy 2 frt. Merkel Anna 1 frt. Kovách Ödön 1 frt. Khór Gyula 1 frt. *Összesen 9 frt.*

Az *5185.* sz. íven. Gyüjtő: Oberschall Viktor. Oberschall Viktor 1 frt. Boér Zoltán 20 kr. N. Ede 20 kr. Gajzágó Lukács 20 kr. N. N. 20 kr. Thán Lárzló 1 frt. Böhm 20 kr. N. N. 20 kr. Oberschall Jolán 50 kr. Bauer Jolán 1 frt. Torma György 20 kr. Farkas Antal 20 kr. Boér Sándor 20 kr. Nánássy E. 20 kr. Oberschall Viktorné 80 kr. Hermann Adolf 20 kr. *Összesen 6 frt 50 kr.*